

DİVAN ŞAİRLERİNİN ŞİİR ARACILIĞIYLA ATIŞMALARI

Rows of Ottoman Poets via Poems

Abdullah AYDIN*

ÖZET

Edeb yâ hû

İnsanların rakiplere karşı kıskançlık ve düşmanlıkları; dostlara karşı da şakalaşma, laf atma gibi değişik davranışları insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar arsında farklı bir yeri olan şairler ise duygu ve düşüncelerini daha çok şiirle ortaya koymuşlardır. Böylece Klasik Türk Edebiyatında alay, hiciv, latife, mülâtefe, nükte, tariz, tehzil gibi değişik türler ortaya çıkmıştır.

Şairler, duygu ve düşüncelerini şiirle ifade edebilme yeteneklerini şair olmayan kişilere karşı bir silah gibi kullanırken çoğu zaman rakipleri olan şairlere de yöneltmişlerdir. Bu durumda aldıkları karşılık da doğal olarak şiir şeklinde olmuştur.

Bu makalede; şairlerin şiir dilini kullanarak birbirlerine karşı yaptıkları atışmalardan yüze yakını on iki başlık altında sınıflandırılarak paylaşılmıştır. Tarafların şair olmadığı veya şiir şeklinde olmayan örnekler konu dışında bırakılmıştır. Makalenin boyutu dikkate alınarak şiirin kalitesine yönelik latifeler başka bir yazıda değerlendirmek üzere ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan, Şair, Atışma, Latife, Nükte.

ABSTRACT

Different cases among people such as jealousy and hatred against opponents; bantering and sniping with friends in order to have a good time are perhaps as old as human history. Poets who have a special place among people due to the ability to write poems have revealed their thoughts and feelings mostly via poems. Thus, in Classical Turkish Literature different species such as ridicule, satire, jest, mülâtefe, wit, antithesis and tehzil have emerged.

While poets use the ability to express thoughts and feelings as a weapon against people who aren't poets, they aim it the also to the poets who are their competitors. In this case the response they get back has been in the form of poetry naturally.

In this article, about one hundred examples written by poets rowing with each other and using the language of the poem have been shared by classifying under twelve headings. Of both parties who are not poets or which are not in the form of poem have been excluded. Taking into account the size of the text the quips on the capacity of the poesy and the quality of the poem are left for another time to evaluate.

Key Words: Ottoman Poem, Poet, Rowing, Latifa, Wit.

---

* Yrd.DoçDr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve edebiyatı Bölümü
Öğretim Üyesi, divansiiri@hotmail.com

Giriş

Dilimizde laf atmak, taşı gedigine koymak, laf oturtmak, lafın altından kalkmak, laf yetiştirmek, lafı ağzında bırakmak gibi pek çok deyimde birbirine zıt tarafların söz düellosuna değinilmiştir. İnsanlar arasında rakiplere karşı kıskançlık ve düşmanlık; dostlara karşı da hoş vakit geçirme maksadıyla şakalaşma, laf atma gibi değişik durumlar belki de insanlık tarihi kadar eskidir. Şiir yazma yeteneğinden dolayı insanlar arasında farklı ve seçkin bir yeri olan şairler ise duygu ve düşüncelerini daha çok şiirle ortaya koymuşlardır. Şairler, duygu ve düşüncelerini şiirle ifade edebilme yeteneklerini şair olmayan kişilere karşı bir silah gibi kullanırken çoğu zaman rakipleri olan şairlere de yöneltmişlerdir. Böylece Klasik Türk Edebiyatında hiciv, latife, mülâtefe, nükte, tariz, tehzil gibi değişik türler ortaya çıkmıştır.

Başkalarını iğneleyici ifadelerin yer aldığı en yaygın bilinen tür şüphesiz hicviyedir. Türk Edebiyatında taşlama ve yergi adlarıyla da anılan hicviyeyi en anlaşılır şekilde methiyenin zıddı olarak açıklamak mümkündür. Bunun haricinde hem mizah hem de iğneleyici içerikli lâtife/ letâyifnâme/ mülâtefe, hezl/ hezeliyat/ tehzil gibi başka türler de vardır (Canım, 2010: 69, 73, 114, 333; Aça vd, 2011: 334, 356, 455).

İsimleri zikredilen bu türlere; Nefî (Akkuş, 1998), Şeyhî (Özdemir, 2011), Zâtî (Çavuşoğlu, 1970), Lâmi'î-zâde Abdullah Çelebi (Lâmi'î-zâde, 1997) gibi şairlerin yazdığı müstakil eserlerin haricinde divanlarda ve tezkirelerde de yer verilmiştir. Edepli olmak, şiirin kıymetini düşürmemek noktasında hareket etmeye memur olan divan şairleri bazen yakaladıkları esprinin değerini korumak bazen canları çok yandığı için istemeyerek de olsa müstehcen ifadelere yer vermişlerdir. Dolayısıyla bu tür örnekler genellikle divanların en sonunda yer almıştır.

Klasik Türk Edebiyatında şairlerin şiir aracılığıyla kendilerini savundukları veya başkalarına saldırdıkları örnekler pek çoktur. Şairin rakibi şair değilse nasıl bir karşılık aldığı bilmek pek mümkün değildir. Eğer hicvedilen kişi nüfuzlu ve yetkili biri ise şair azlettirilmiş, sürgün ettirilmiş daha kötüsü katlettirilmiş olabilmektedir. Bu tarzda yazılan şiirlerin muhatapları şair olunca ise ortaya edebî bir malzeme çıkmaktadır. Rakip, şair olunca doğal olarak alınan cevap veya karşılık şiir şeklinde olmaktadır. Şüphesiz, her iki tarafın şair olduğu nükteli atışma sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bunlar, şairlik kudretine veya şiirin kalitesine yönelik olduğu gibi şairin kişiliğine, ailesine, mesleğine vs. özelliklerine yönelik de kaleme alınmışlardır. Makalemizin boyutları dikkate alınarak burada yüze yakın örnek on iki başlık hâlinde sınıflandırılarak paylaşılmış, şiirlerin imlâsı alıntılanırları kaynaklardaki şekliyle verilmiş ve müstehcen ifadelerin bazı harfleri noktayla gösterilmiştir. Şairlik kudretine ve şiirin kalitesine yönelik latifeler ise başka bir yazıda değerlendirilecektir.

1. Dost Tavsiyesi

Şairler arasında çoğunlukla rekabete şahit olmaktayız. Bununla beraber

Esrar dede ile Şeyh Gâlip gibi dostlukları yaptıkları edebî faaliyetlere yansıyan şairler de vardır. İki örneğini tespit ettiğimiz latifelerde bir şairin herhangi bir durumdam dolayı diğerine dost tavsiyesinde bulunduğunu görmekteyiz. Aslında bu dost tavsiyenin ifade edilişinden dost olan şairin de tarizde bulunduğu anlaşılmaktadır.

1.1. İshak Çelebi ile Deli Birader Gazâlî

16. asır divan şairlerinden İshak Çelebi Üsküp'te doğmuş, kadılık vazifesiyle bulunduğu Şam'da H. 944/M.1538'de ölmüştür (Nureski, 2006: 48, 54). Deli Birader ise aynı asır şairlerin Gazâlî mahlasıyla şiirler yazan Bursalı bir şairdir (Taş, 2008: 645).

İkisi arasında geçen latife ise kısaca şöyledir: İshak Çelebi'nin kendisiyle aynı dönemde yetişen üç arkadaşı vardır. Bu arkadaşlarından Çivizâde Mısır'a, İsrâfilzâde Şam'a kadı olarak atanır. Yegânzâde İklik Sinan Çelebî ise Sahn Medresesine tayin olarak İshak Çelebî'nin bir üst sorumlusu olur. Bu durumdan haberdar olan Deli Birader Gazâlî, yakın arkadaşı Sinan Çelebî'nin açık meşrepliğinden dolayı uyarı niteliğinde bir kıt'a gönderir:

Kaka mismârî Mısır'a İbni Çivi
Sen seni Şâm'da bekitmeyesin

Çala sûrını İbni İsrâfil
Sen anun ünini işitmeyesin

İklik öte sen ana yar deh olup
Bile yanınca şıklık itmeyesin

...
Gâh tedrîs u geh kazâ diyüben
Ara yirde bolay ki yitmeyesin /Gazâlî (Nureski, 2006: 52-53)

Çivioğlu, uzun ve büyük çivi(sini) Mısır'a çaka(rsa), sen kendini Şam'da sağlamlaştırmayasın. İsrâfiloğlu sûrunu üfleser, sen onun sesini işitmeyesin. İklik ötünce sen onun yanı sıra şıklık etmeyesin. Bazen ders bazen kadılık (görevleri) derken olur (ya) ara yerde kaybolup gitmeyesin.

1.2. Makâmî ile Mihrî

Divan şiirinin kadın şairlerinden Mihrî Hatun hiç evlenmediği için değişik latifelere konu olmuştur. Devrin şairlerinden Makâmî de bu konuda söz söyleyenlerin arasına Mihrî'nin ölümünden sonra dâhil olur:

Bâg- ı hüsnündeki şeftâlülerün oldı erik
Dimedüm mi anı vaktinde iken saklama sat /Makâmî (Hakverdioğlu, 1998: 39)

Güzellik bağındaki şeftalilerin erik oldu. (Sana) onu saklama, vakti gelmişken sat demedim mi?

2. Aşkta İlgi Bekleme

Bu başlık altında sınıflandırabileceğimiz üç örnek vardır. Hepsinde de Amasyalı Mihrî ve onunla gönül ilişkisi olanların durumları ifade edilmiştir.

2.1. Mihrî ile Hâtemî

Amasyalı kadın şairlerimizden Mihrî'ye, Hâtemî mahlasıyla şiirler yazan Müeyyedzâde âşık olur. Fakat bu temiz aşk evlilikle sonuçlanamamıştır. Bu aşkın Mihrî'de de karşılığı olduğunu divanından anlıyoruz:

Sen yalandan Hâtemî 'âşık geçerdün Mihrîye

Sümme vallâhi seni Mihrî yeg sever oğlandan /Mihrî (Hakverdioğlu,

1998: 26)

(Ey) Hâtemî! Sen yalandan Mihrî'ye âşık geçinirsin. Allah için Mihrî seni oğlandan daha çok sever.

2.2. Makâmî ile Mihrî

Yine Mihrî'yle aynı edebî çevreyi paylaşan musikişinas divan şairlerden Makâmî de Mihrî'ye sevgi besleyenlerdendir. Birbirlerine gazeller yazmışlardır. Hatta Makâmî'nin aşkını anlattığı bir şiiri yanlışlıkla Mihrî Divanı'na girmiştir:

Heer ile geçdi Makâmî ana bir kez dimedün

Gel berü itlerüm ile eşigüm bekle ukât

Kand-gînî lebünün kandına agyârı görüp

Doymayup âhir o bî-çâreye irüşdi memât

Ger mezârına güzar eyleyesün işidesün

Mihrî Mihrî diyü çağırdüğünü anda nebât /Makâmî (Hakverdioğlu,

1998: 24)

Makâmî('nin ömrü) ayrılıkla geçti. Ona bir kez "Gel, köpeklerimle beraber kapımda (sen de) bekle." demedin. Tatlı dudağının şekerini başkalarına (lâyık) görüp, sonunda o çaresiz (de) doyamadan ölüm yetişti. Eğer mezarına uğrarsan, (mezarın) üstündeki her bitkinin Mihrî Mihrî diye inlediğini duyarsın.

2.3. Mihrî ile Güvâhî

Mihrî'nin aşk üzerine atışmalar yaptığı bir diğer şair Güvâhî'dir. Güvâhî'den ilgi bekleyen Mihrî, ona şiirle seslenir:

Cihan içinde bir hûbâ Güvâhî

Seni Hak mübtelâ kılsun İlâhî

...

Meâlin iş bu şi'rün ger sorarsan

Nedür dirsen Güvâhî'nün günâhı

Ki bir kaç beytün ile Mihrîyi sen

Niçün yâd eylemezsün gâhi gâhi /Mihrî (Hakverdioğlu, 1998:17,27-28)

(Ey) Güvâhî! Allah seni dünyada bir güzele tutkun etsin... Bu şiirin anlamını ve Güvâhî'nin günahının ne olduğunu sorarsan (sebebi budur.) Çünkü Mihrî'yi niçin birkaç beyitle ara sıra hatırlamazsın.

3. Kiskançlık

Aynı malzemeyle farklı ve daha güzeli yazma gayretinde olan divan

şairleri aynı zamanda birbirlerine rakip konumundadır. Bu rekabet, çoğu zaman şiirde daha üstün olma amacından kaynaklanır. Bununla beraber bazen mekân ve mevki hırsıyla rekabet ettikleri de vakidir. Padişah ve devlet büyüklerine kendilerini ispat amacıyla hareket eden şairler bazen birbirlerine düşerler. Edindiği makam ve itibarın elinden gideceği veya başka biriyle paylaşılacağı ihtimali, kıskançlık damarıyla birleşince karşılıklı atışmaların ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

3.1. Hayâlî ile Hayretî

Kıskançlık örneğinin en dikkat çekenini Hayâlî ile Hayretî arasında geçer. Hayretî, İbrahim Paşa'ya bir kaside sunar. Kasideyi beğenen Paşa, Hayâlî Bey'e hemşehrisi Hayretî'nin nasıl biri olduğunu sorar. Hayâlî ise; İbrahim Paşa'nın nezdindeki mevkiye ortak olur düşüncesiyle Hayretî'yi kötüler. "Hayretî'yi iyi bilirim. O, ne padişaktan ne de paşadan bir şey ister. O, istîğna sahibidir." der. Aşağıdaki beyti de söylediklerine delil olarak gösterir:

Ne Süleymân'a esîrüz ne Selîm'in kuluyuz

Kimse bilmez bizi biz şâh-ı kerîmün kuluyuz /Hayretî (Şentürk, 2004: 183)

Biz ne Süleyman'ın ne de Selim'in kuluyuz. Bizi kimse bil(e)mez. Biz ikram sahibi Allah'ın kuluyuz.

3.2. Yahyâ ile Hayâlî

Hayâlî Bey, devlet erkânı nazarında güzel bir yere sahiptir. Bu durumu kıskanan Yahyâ, Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu kasidede kendini Hayâlî'yle kıyaslayarak aşağıdaki beyitleri kaleme alır:

Bana olaydı Hayâlî'ye olan râğbetler

Hak bilür sihr-i helâl eyler idüm şî'r-i teri

Ben erenler nacağıyam ol ışıklar teberi

Ben savaş günü çerîyem ol hemân cerde ceri /Yahyâ (Şentürk, 2004: 356)

Hayâlî'ye olan imkânlar bende olsaydı, Hak bilir (ya) yeni şiiri ruha hoş gelecek bir şekilde söyledim. Ben erenlerin o ise ışıkların baltasıdır. Savaş anında ben askerim o ise toplayıcılık yapan dilencidir.

Beyitlerde görüldüğü üzere Yahyâ, rakibinin tarikat bağlantısına dikkat çekerek, bu yönüyle onu hicv eder. Yahyâ, kıskançlıkla yaptığı bu hicivden kârlı çıkar. Hayâlî'yi hiç sevmeyen Rüstem Paşa, Yahyâ'ya sahip çıkar ve ona mütevellilik verir.

3.3. Nev'î ile Bâkî

Bâkî'nin büyüklüğünü kabul ettiği hâlde onun şiirdeki makamını kıskanan şair Nev'î, kendisini de en az Bâkî kadar büyük görmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım görse ya da başına devlet kuşu konsa, Bâkî'nin şiirini kıymetten düşürebileceğini iki farklı kasidede iki beyitle ifade eder:

Nev'î'ye lutf et mu'în ol kim zâhir-i vakt ola

Bâkî'yi lutf-ı Süleymân etti Selmân-ı zamân /Nev'î (Bayram, 2005: 39)

Lutf et, Nev'î'ye yardımcı ol ki zamanında ortaya çıksın. Bâkî'yi

zamanının Selman'ı yapan şey Süleyman'ın lütuflarıdır.

Şi'r-i Bâkî'yi salardım cür'a gibi ayağa

Başıma doğsa benim de mihr-i devlet subh-dem /Nev'î (Bayram, 2005: 39)

Sabah vakti devlet güneşi benim de başıma doğsa Bâkî'nin şiirini cür'a gibi ayağa salardım.

3.4. Emîrek ile Hayâlî

Hayâlî'yi kıskanan Emîrek, onun geçmişini ve geldiği makamı şöyle ifade eder:

Şol Sikender Çelebî Rûmili defterdârı

Terbiyet itdi Hayâlî denen ol murdârı /Emîrek (Demir, 2001: 40)

Hayâlî denen o pislîği, Rumeli Defterdarı İskender Çelebi terbiye etti.

3.5. Zâtî ile Hayâlî

Edebiyatımızda latifelere en çok konu olan iki şair hiç şüphesiz Zâtî ve Hayâlî'dir. Şairlerin birbirini kıskanma sebepleri ise İbrahim Paşa'ya yakın olma istekleridir. Her iki şair de İbrahim Paşa'nın düğününde birer kaside sunarlar. Hatta Paşa, Zâtî'nin şiirini beğenmez ve şöyle yaz diyerek Hayâlî'nin aşağıdaki beytini örnek gösterir:

Ne tozlar koparmışdur semend-i tab'-ı mevzûnum

Gözüne tûtîyâ eyler Sıfâhânda Kemâl anı /Hayâlî (Tezcan, 2004: 95)

Ölçülü söz söyleme yeteneğimin atı, öyle tozlar koparmıştır ki; İsfahan'daki Kemâl (onun tozunu) gözüne sürme yapmıştır.

İbrahim Paşa beyti okur okumaz, Zâtî bu beytin kendine ait olduğunu söyler ve kanıtlamak için beyti şöyle okur:

Ne tozlar koparmışdur semend-i tab'-ı Zâtî'nün

Gözüne tûtîyâ eyler Sıfâhânda Kemâl anı /Zâtî (Tezcan, 2004: 95)

Zâtî'nin (şairlik) yeteneğinin atı, öyle tozlar koparmıştır ki; İsfahan'daki Kemâl (onun tozunu) gözüne sürme yapar.

3.6. Aşkî ile Fenâyî

Lâtîfî'den öğrendiğimiz kadarıyla Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış iki şair Fenâyî ile Aşkî (Yıldız, 2003: 347) arasında kıskançlığa dayalı bir atışma gerçekleşmiştir. Aşkî kıskandığı Fenâyî ve Sa'dî'nin tumar arazisinden daha çok faydalandıklarını ifade eder:

Aşkî yüz yir Sa'dî otuz bu Fenâyî'nün dahi

Haftada yedi günü var tonlûg u tûmârdan /Aşkî (Canım, 2000: 393)

"Aşkî yüz alır, Sa'dî otuz, bu Fenâyî'nin ise tumar ve giyim bedeli olarak haftada yedi günü var (İsen, 1999: 122)."

4. Rekabet veya Şahsî Düşmanlık

Şairler arasındaki şiirli atışmaların sebeplerinden biri de birbirlerine olan düşmanlıklarıdır. Birbirlerine kin güden şairlerin karşılıklı yazdığı bu şiir örnekleri söylenmek istenenin dolaylı olarak verilmesinden dolayı başkaları için latif görülmüştür. Bazen de bu şairlerin şiir aracılığıyla barıştıklarına şahit olmaktadır.

4.1. Adlî ve Cem

Bu alanın belki de en büyük kapışması Fatih Sultan Mehmet'in şehzadeleri Adlî ile Cem Sultan arasında geçmektedir. Babaları gibi şair ruhlu bu iki şehzade, hem devletin hem kendi nesillerinin bekasını sağlamak yolundaki rekabetlerini zaman zaman şiir aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Aralarındaki atışma Yavuz Bayram'ın eserinde şöyle ifade edilmiştir:

“Çün rûz-ı ezeli kismet olmuş bize devlet

Takdir rızâ vermeyesün buna sebep ne /Adlî

Devlet ezel gününde bize kismet olmuşsa; takdir edilene razı olmayışın nedendir?

Sen bister-i gülde yatasın gül gibi her dem

Ben taş gibi toprak döşenem bâri sebep ne /Cem

Sen, gül gibi her zaman, gül yatağında yatarken; ben niye taş gibi toprak döşeneyim?

Haccü'l-harameynem diyüben da'vi kılursın

Bu saltanat-ı dünyeye pes bunca talep ne /Adlî

Mekke'yi ve Medine'yi ziyaret etmekle övünüyorsun. O halde bu dünya saltanatı için bunca talep nedir?

Bu meşgâle-i dünya ola 'adle mukârin

Haccü'l-harameyn anı talep kılrsa 'aceb ne /Cem

Bu dünya uğraşı adaletli olmalıdır. Haccını yapmış olan (da) onu talep etse ne olur? ”(Bayram, 2008: 61-62)

4.2. Hayâlî ile Seydî ve Alî Balî

Hayâlî Bey, dönemin şairlerinden ikisi hakkında ağır küfür içeren bir kıt'a yazmıştır. Bunlardan Alî Balî denilen kişinin Edirneli Fedâyî olması muhtemeldir (Solmaz, 2005: 481). Kıt'ada bir durumdan dolayı Seydî'ye gülen, onunla dalga geçen Alî Balî'nin de aynı duruma düştüğü ifade edilmektedir:

Seydînin çok s.k.İdiğin evvel

Alî Balî işidicek güldü

Az zaman geçmeden anun dahi

Başına Seydî hâlleri geldi /Hayâlî (Tarlan, 1999: 321)

Önceleri Seydî'nin çok s.k.İdiğini duyunca Alî Balî güldü. Az (bir) zaman sonra onun başına (da) Seydî'ye olanlar geldi.

4.3. Kıyâsî ile Enverî

Enverî ümmiliğiyle bilinen, mektep medrese görmemiş cahil şairlerimizden biridir. Mesleği ise durumuyla çok zıttır. Hiç kullanmadığı mürekkebi satmaktadır. Şairin bu durumunu dönemi şairlerinden Kıyâsî bir beyit ile tenkit eder:

O bir cehl-i mürekkebdir mürekkebe satmadır kârı

Cihânda Enverî gibi siyâh-kâr olmasın kimse /Kıyâsî(İpekten,1996:110)

O, işi mürekkep satmak (olan) câhilin biridir. Dünyada hiç kimse Enverî gibi günahlı, (bahtı siyah) olmasın.

4.4. Nef'î ile Azmizâde Hâletî

Nef'î, Azmizâde Hâletî hakkında üç kıt'a hiciv söylemiştir. Bunlardan aşağıya aldığımız örnekte Nef'î, rakibini hicve bile layık görmediğini, onu hicvetmenin uğursuzluk getireceğini söylemektedir:

Bir münâfık kaldı hicve müstahıkk kim etmedüm
Adını derdim eger gâyetde mezmûm olmasa

Sanmanız kim ana rahmetdüm yâ cürmin tuymadum

Anı çokdan hicv ederdim hicvi de şûm olmasa /Nef'î (Akkuş, 1998: 224)

Hicedilmesi gereken (ama) hicvetmediğim bir münâfık kaldı. Adı ayıplanmış olmasa adını yazardım. (Onu hicvetmeyerek) ona acıdığımı ya da (bir) hatasını duymadığımı sanmayın. Onu hicvetmek uğursuzluk (getirmese) onu çoktan hicvederdim.

4.5. Nef'î ile Meşrebî ve Mantıkî

Nef'î'nin Siham-ı Kaza adlı eserinde hicvettiği şairler arasında Meşrebî ile Mantıkî de bulunmaktadır.

Meşrebî â gidi ey yâve-hâr-ı bî-ma'nâ
Bekle yânın seni Rûma götürür mahtûmun

Yuvalansan n'ola ol hâne-i vîrânunda

Hemdemi sencileyin bum olur öyle şûmun /Nef'î (Akkuş, 1998: 225)

Manasız, saçma sapan sözler söyleyen a deyyus Meşrebî! Bağlandığın (Makâmî'nin) yanını bekle (belki) seni Rum'a götürür. Onun köhne evinde konaklasan nolur (ki); öyle uğursuzun arkadaşı senin gibi baykuş olur.

Mantıkî ile Nef'î arsında benzerlikler vardır. Mantıkî, Nef'î ile aynı dönemde yaşamakla beraber hicivleri sebebiyle öldürülmüştür (Yıldız, 2011: 278). Nef'î Divanı'nda Mantıkî'ye eleştirilerde bulunduğu başka beyitlerle de karşılaşmaktayız. Vezir-i Azam İlyas Paşa'ya yazdığı kasidede Nef'î, kendisi hakkında âmî diyen rakibine köpek diyerek mukabele temektedir:

Bana âmî diyen bâtil ne herze yir a köpek câhil
Edebde ol dahı zu'munca sâhib-tab' u mollâdır

Mukallid mashara mudhik tutalım Mantıkî olmuş

Nice molla olur ol har acep bihûde da'vâdır

O gûne mudhikin eş'ârına söz der mi ehl-i dil

Nihâyet ol kadar vardırki mevzûn u mukaffâdır /Nef'î (Akkuş, 1993: 206-207)

Bana avamdan diyen yalan(cı), bilgisiz, köpek ne boş lakırdı eder? Kendince edep noktasında o da huy sahibi ve büyük âlimdir. O taklitçi, soytarı, gülünç farzedelim Mantıkî olmuş, o eşek nasıl âlim olur? Bu boş yere bir davadır. Gönül ehli (kimseler) o gülüncün şiirlerine nazire söyler mi (hiç)? Sonuçta sadece kafiyeli ve ölçülü sözlerdir.

4.6. Nef'î ile Fırsatî ve Vahdetî

Hiciv şairi Nef'î'nin hedefindeki bir başka iki şair çağdaşları Fırsatî ile Vahdetî'dir. Bu şairler belki de en fazla hicvedilenler arasındadır. Çünkü Nef'î tam 22 kıt'ada bu iki şairi bazen tek bazen de çift olarak eleştirmektedir:

Yâr olsa ne gam Vahdetî'ye Fırsatî-i har
Anun biri fellâh u biri çiftebozandır

Olsa ikisinin n'ola mâ-beyni düzenlük

Gûyâ biri dilenci biri gurbet uzandur /Nef'î (Akkuş, 1998: 238)

Eşek Fısatî, Vahdetî'ye dost olsa ne gam? Onların biri çiftçi biri de araziyi boş bırakandır. Onları arası iyi olsa nolur? Gûya biri dilenci diğeri garip üzendir.

Nef'î, Vahdetî'yi hedef seçtiği kıt'aların çoğunda rakibinin topluluk içinde yellenmesini işlemektedir (Sheridan, 2011: 192):

Âsumândan bir sadâ-yı saht erişdi nâgehân
İşidenler sâ'ika sandılar ammâ ol degül

Vahdetî bir zarta çalmışdı geçen yıl sehv ile

Künbed-i çerh-i felekden geldi âvâzı bu yıl /Nef'î (Akkuş, 1998: 242)

Ansızın gökyüzünden sert bir ses işitildi. İşidenler gök gürültüsü sandı ama değildi. Vahdetî geçen yıl yanlışlıkla yellenmişti, yankısı gökten bu sene geldi.

Nef'î, Fırsatî'yi ele aldığı kıt'alarda ise onun pezevenkliğine atıfta bulunmakta, haklı olarak "Sen benim sayemde şöhret oldun." demektedir:

Fırsatî şöhre-i şehret etdi seni kıt'alarum

Bir adı sanı belürsüz uyuz-ı nekbet iken

Pezevengdür dedigümçün bana incinmişsin

Pezevenklik sana az çok sebep-i devlet iken /Nef'î (Akkuş, 1998: 243)

(Ey) Fırsatî! Sen adı sanı bilinmeyen uyuz, düşkünün biriyken; şiirlerim seni şehirde şöhret sahibi yaptı. Pezevenklik sana mutluluk sebebiyken (yine de) pezevenk dediğim için incinmişsin.

4.7. Nef'î ile Şeyhülislâm Yahyâ

Şeyhülislâm Yahyâ ile Nef'î arasındaki atışma, belki de, bu alandaki en meşhur olanıdır. Yahyâ Efendi, Nef'î'nin şairlik yeteneğini methederken büyük Arap şairi İmrülkays'a benzetir. Bu teşbihi yaparken kâfir demesi ise methiyenin hedefini değiştirmektedir:

Şimdi hayli sühenverân içre

Nef'î mânendi var mı bir şâir

Sözleri Seb'a-i Mu'allaka'dır

İmreü'l-Kays kendisidir kâfir /Yahyâ (Pala, Tarihsiz: 11)

Şimdi, düzgün söz söyleyenler içinde Nef'î gibi bir şair var mı? Sözleri

(Kâbe'nin duvarlarına asılan) yedi (güzel) şiir (gibi)dir. (Sanki) kâfir, İmrülkays'ın (ta) kendisidir.

Şiiri methedilirken kendine kâfir denilen Nef'î, hicv edebileceği bir rakip daha bulmuştur. Yahyâ'ya cevap verir ve asıl kâfirin kendisi olduğunu söyler:

Bana kâfir demiş Müftî Efendi

Tutalım ben diyem ana müselmân

Vardıkta yarın rûz-ı cezâyâ

İkimiz de çıkarız o sözde yalan /Nef'î (Pala, Tarihsiz: 11)

Müftü Efendi bana kâfir demiş. Hadi ben de ona diyeyim Mülmüman. (Fakat) yarın mahşer gününde ikimiz de sözümüzde yalan çıkarız.

4.8. Nef'î ile Nâdirî

Nef'î'nin hedefindeki şairlerden biri de “Kirli Nigâr dediği dönemin kadın şairlerinden Geredeli Nigâr”dır (Eren, 2009: 33). Michael D. Sheridan'a göre ise bahsedilen şair Ganizâde Nâdirî'dir. Nef'î hiç anlaşılamadığı rakibini “kahpe” diye hitap ederek zamanla onu kadın olarak tasavvur etmiştir (Sheridan, 2011: 195). Sihâm-ı Kazâ'da bu şaire yönelik hicviyelerin başlığında “Der-Hakk-ı Mezbûre” yazması buradaki muhatabın kadın olması ihtimalini güçleştirmektedir. Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâsı'nda bu şairi hicvettiği 22 kıt'a bulunmaktadır. Bunların pek çoğunda rakibini kahpelik ve fahişlikle itham etmektedir:

Kahbe hicvine tenezzül mi ederdüm ammâ

Bir kazâ ile bu da tab'uma çesbân düşdi

İktizâ eyledi bir kahbeye bir kıt'a dedim

Bir alay fahişeye gayret-i akrân düşdi /Nef'î (Akkuş, 1998: 222)

(Ben) bir kahpeyi hicvedecek (kadar) aşağı düşmezdim; ama bir kazayla tabiatıma münasip düştü. Gerektiği için bir kahpe (hakkında) bir kıt'a dedim. Bir alay fahişe onu savunmak için (bana cephe) aldı.

4.9. İffet ile Zâik

Kâfirlîğe dair bir latife de Bursalı İffet ile çağdaşı Zâik mahlaslı Şeyh Emin arasında geçmektedir. İffet, rakibinin Müslüman olmasını istemektedir. Fakat bu arzusunu ifade ederken bunun mümkün olmadığını da ayrıca söylemektedir:

Şeyh Emîn'i müslimân olsun derim meşreb bu ya

Ben zemîni âsumân olsun derim meşreb bu ya /İffet (Arslan, 2005: 2)

Meşreb bu ya; Şeyh Emin Müslüman olsun derim. (Fakat bu) yerin gökyüzü olması (gibi imkânsızdır.)

4.10. Sagârî ile Ayşî

Aralarındaki düşmanlığın hakarete dönüşerek şiirleştiği bir başka örnek Sagârî ile Ayşî arasında görülmektedir. Edirneli Sagârî, çağdaşı olan şaire şöyle hitap etmektedir:

Ayşî gibi bir cilt ü çepel câhil ü ahmak

Gelmeye nitekim döne bu çarh-ı matbak

Elegin eleği it uşağı ırgad oracı
Egri öreke alnu iki asma agarşak /Sagârî (Canım, 2000: 292)
Bu dünya mutfağı döndüğü (süreçe) Aysî gibi kaba, pislik, cahil ve ahmak gelmez. (O) eleğin eleği, köpek uşağı, ırgat orağıdır. Alnı (yünden ip yapmaya yarayan) kirmen gibi eğri iğ.

4.11. Zâtî ile Enverî

Bilindiği üzere Enverî, ümmî yani okuryazarlığı olmayan şairlerimizdendir. Büyük şair Zâtî'ye göre ise o, şairler arasında sayılamayacak biridir. Zâtî'ye göre; zaten şairler de ona kıymet vermemekte, onu hayırla anmamaktadır:

Seni ey Enverî şâirler içre kimse billâhi
Eğer hayr u eğer şerden aceb anar mı anlarsın

Sen anların arasında yâ bo.sın yâ ho bir itsin
Seni kim basdı kokarsın seni kim üzdi çalarsın /Zâtî (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 29)

Ey Enverî! Billahi, şairler içinde ister hayr isterse şer için olsun hiç kimse seni anmaz. Sen şairlerin arasında ya bo.sun ya da bir köpeksin. Seni kim üzse ona vurursun, sana kim bulaşsa ona kokarsın.

Zâtî başka bir beytinde ise Enverî'nin kalitesiz şiirlerinin ortalıkta dolaşmasından şikâyetçi olduğunu ve bu sebeple şiir yazmaktan vazgeçeceğini söyler:

Okınur illerde vü dillerde şi'r-i Enverî
Zâtîyâ el çek yüri şimden girü eş'ardan /Zâtî (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 29)
Şehirlerde herkesin dilinde Enverî'nin şiirleri okunur. Ey Zâtî! (böylesine kötü şiirlere değer veriliyorsa) bundan sonra şiir yazmaktan vazgeç.

4.12. Sâni ile Fünûnî

Sâni mahlasıyla şiirler yazan Can Memî, bir mektupta İstanbul'daki şairleri hicveder. Bu mektubunda Fünûnî'nin gittiği hamamda hırsızlık yaptığını dile getirir:

Fünûnî fûta peydâ itmege varır mı hammâme
Enîs-i Şîrvân olan o düzd-i câmekan n'eyler /Sâni (Solmaz, 2005: 483)
Fünûnî, hamama peştamal çalmaya yine varır mı? Şirvan'ın dostu olan o elbise değiştirilen yer(ler)in hırsız ne yapar?

Ağır şekilde hırsızlıkla itham edilen Fünûnî, kendisine laf atan Sâni'yi Nemrut'a teşbih ederek canı cehenneme diye beddua eder:

Seferedür didiler Can Memî'yi
Sefer bir kıt'a-i âteş durur hem

Didiler geçdi ol Nemrûd-ı sâni
Didüm geçdi ise can ber cehennem /Fünûnî (Solmaz, 2005: 483)
Can Memî'nin seferde (olduğunu) söylediler. Sefer ateşten bir kıt'adır. (Bana) dediler (ki) ikinci Nemrut (senin hakkında) dedikodu yaptı. (Ben de) canı

cehenneme, dedim.

4.13. Zâtî ile Ferîdî

Zâtî ile Ferîdî arasında şiir aracılığıyla sağlanan çok sayıda atışma vardır. Bunlardan birinde Zâtî, rakibini koku yönüyle eleştirmektedir. Misk, “Doğu Türkistan ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki urdur. Buna nâfe de denir (Pala, 1995: 389).” Hayvanların göbeğinden düşen bu urun işlenmesiye elde edilen kokuya da misk denilir. Aşağıdaki beyitte; Zâtî dolaylı olarak Ferîdî’ye hayvan demektedir:

Âh ol Ferîdî miskînün bir nâfe miski var imiş

Bir mişeyi sıçrar iken sahrâda düşmüş nâfesi /Zâtî (Nuerski, 2006: 41)

O miskin Ferîdî’nin misk (kokusu elde edilen) uru varmış. Bir meşe üzerinden atlarken kırdı düşürmüştü.

Pek çok konuda karşı karşıya gelen bu iki şairimiz arasındaki rekabete hem bir duruma yönelik hem de bedenî özelliklere yönelik yazılan latifeler bölümünde tekrar değinilecektir.

5. Bir Duruma Uygun Söz Söyleme

Halkla iç içe yaşayan halkıyla aynı değer yargılarını paylaşan divan şairleri, insan olmalarının gereği olarak karşılaştıkları durumları şiirle ifade etmişlerdir. Bazen de olaya şahit olan başka bir şair ortama uyan birkaç mısra söylemiştir.

5.1. Avnî ile Lutfî

Avnî, şair padişahlarımızdan Fatih Sultan Mehmet’in şiirde kullandığı mahlasıdır. Fatih, döneminde latifeciliğiyle tanınan Molla Lutfî’ye (Gökyay, 1987) bir sohbet esnasında “Sen de şiir yazar mısın?” diye sorar. Molla Lutfî irticalen beyitle cevap verir:

Fazl u hikmet ehline ger olmasa eş’âr ‘âr

Arz ederdim ben de eyyâmında eş’âr-ı Lebîd /Lutfî (İpekten, 1996: 35)

Fazilet ve hikmet ehline şiir (yazmak) utanma (sebebi) olmasa ben de (büyük Arap şairi) Lebîd’inkiler gibi (senin padişahlık) günlerinde şiirler arz ederdim.

5.2. Atâyî ile Yahyâ

Atâyî şairliğini beğendiği ve methettiği Yahyâ Bey’i bir noktada eleştirmektedir. Yahyâ yazdığı Şâh u Gedâ mesnevisinde maddî aşkı işlemekle kalmamış, aynı zamanda bahsettiği gerçek güzellerin isimlerini yazmıştır. Güzellerin isimlerini deşifre ederek dedikoducu kişilere fırsat verildiğini düşünen Atâyî bu duruma kayıtsız kalmaz:

Lîk olur ana da bu söz vârid

Işkı isbât için yazar şâhid

Zikr-i nâm-ı cevân-ı şeker-leb

Oldı erbâb-ı ışka terk-i edeb

Lâyık oldur açılmaya ol râz

Bulmaya söz hasûd ile gammâz /Atâyî (Coşkun, 2007: 93-94)

Ancak bu söz ona da yetişir. (O) aşkı ispat etmek için (isimleri yazarak) şahit gösterir. (Böylece) şeker dudaklı güzellerin isminin zikredilmesi âşıkların edebi terk etmesine (sebeup) oldu. Doğrusu odur ki; o sır açılmaya, (böylece) iftiracı ve çekemeyenler (söyleyecek) söz bulamaya.

5.3. Yahyâ ile Rahmî

Yahyâ Bey İstanbul Şehrengizi'nde Bursalı Rahmî'yi özellikle güzelliğiyle metheder (Erdoğan, 2011: 49). Rahmî'nin yüz güzelliği Hayâlî, Zâtî, Gazâlî gibi başka şairlerce de ifade edilir. Bu güzelliğin zâtî veya ârızî olup olmadığı tartışmalarına Yahyâ Bey yazdığı manzumede açıklık getirir. Fakat bu şiirin bazı beyitlerinde, rezil kişileri evine götürerek misafir etmesi hicv edilir:

Hânesinde erâzil ile içüp

Ne revâdur ki ola mest-i humâr

Uyur ardınca uyanuk çokdur

‘İşret ehline uymasun zinhâr

Bildürürler kişiye mikdârın

Ehl-i irfâna itmesün inkâr

/Yahyâ (Erdoğan, 2011: 51)

Evinde rezillerle içip sarhoş olmak (hiç ona) yakışır mı? Keyif ehline sakın uymasın (çünkü ayakta) uyuyanın ardında (gezen) uyanık çok olur. İrfan sahiplerini inkâr etmesin. (Çünkü onlar kendilerini inkâr eden) kişiye haddini bildirirler.

5.4. Şeyhülislâm Yahyâ ile Beyânî

Beyânî istediği bir makamı elde etmek için Şeyhülislâm Yahyâ'dan yardım ister, ama alamaz. Şeyhülislâm Yahyâ hakkında ileri geri konuşur. Bu duruma vakıf olan Şeyhülislâm Yahyâ ise şiirle karşılık verir:

Burnunla Beyânî bizi niçün kakalarsın

Bir medrese-i hârici lâ-büd yakalarsın

Ayakda kalur mı ne sanur sencileyin merd

Dâhilde olur sahnı mil'akalarsın

/Yahyâ (Kavruk, 2001: XXI)

Beyânî bizi burnunla niçin gagalarsın, gerekli bir hariç medresesini birgün yakalarsın. Senin gibi mert boşta kalır mı, (birgün) dâhil medreselerden sahnı bile kaşıklarsın.

5.5. Aynî ile Hasırcıoğlu

Antepli divan şairlerinden Aynî, çok kuvvetli bir şair olmamasına rağmen devrin padişahı tarafından mümeyyiz-i şu'arâ yani şairlerin iyiyi kötüden ayırt edebileni ilan edilir. Hemşehrîsi olan Hasırcızâde Mehmet Ağa (Abdulkadiroğlu ve Güçlü, 2004: 108-109), bu duruma atfen şöyle der:

Kim bakardı Hoca Aynî'ye Sitanbul'un eger

İtmese hâk-i derin dîdesine kuhl-i cilâ

Nev-hevesken burada tıfl gibi eş'âra
Orada zümre-i şâ'irlere oldı baba /Hasırcıoğlu (Arslan, 2004: 7)
*Eger İstanbul'un eşiğinin toprağını gözüne sürme (diye) çekmeseydi,
Hoca Aynî'ye kim bakardı. Burada (Gaziantep'te) şiire çocuk gibi
heveslenmişken orada şairler topluluğuna baba oldu.*

5.6. Vahîd ile Zihnî Baba

Mehmet Nadrad (Şair Zihni Baba) ve Ede adıyla anılan arkadaşı Ahmet Hamdi aynı medresede öğrencidirler. Mehmet içki düşkünü Ahmet ise hovardalıkla uğraşır. Derslerine ciddi çalışmadıkları için bir türlü mezun olamazlar. Medresede hocaları olan Kilisli Ebû Bekir Vahîd bunların durumuna şöyle bir dörtlükle dikkat çeker:

İki şikeste çekmece kaldı bu köhne hücrede

Birinin sâhibi Nadrad birine mâlik Ede

Ser-der-hevâ-yı 'ışk-ı civân oldı birisi

Birine dârü'l-amân oldu mey-gede /Vahîd (Şenödeyici, 2012: 24)

*Bu eski hücrede iki kırık çekmece kaldı. Birinin sahibi Nadrad, diğerinin
Ede. Birinin başında (bir) güzelin aşkının hevesi var. Birine (de) meyhane
sığıp yardım istenecek yer oldu.*

5.7. Basîrî ile Revânî

Basîrî ve Revânî'yle ilgili iki latife anlatılır. Yazılan şiirler farklı olmakla beraber konu ve şiirlerin yazıldığı durum aynıdır. Bunların ilkinde Basîrî bazı dostlarıyla durumu iyi olan Revânî'nin evine yemek yemeye giderler. Fakat aç kalırlar. Basîrî, bu durumu şiirle ilan eder:

Revânî'yle meger Pinti Hamîdün

Bir aradan yaradılmış revânî

Birinün nânı vasfi lâ-yezûkûn

Birinün suyu na'tı len-terânî

Velî Pinti Hamîdün nânı yine

İki ol denlüdür âb-ı revânî /Basîrî (Kartal, 2006: 21)

*Meğer Revânî'yle Pinti Hamîd'in canı bir yaratılmış. Birinin ekmeğinin
methi tadımlık (bile) değil birinin suyunun vasfi görünmez(dir). Ama Pinti
Hamîd'in ekmeği (ve) suyu yine iki katıdır.*

Başka bir hikâyede ise Basîrî, Revânî'ye bir kaside yazarak kendisine lütufta bulunmasını ister. Revânî az miktarda akçe gönderir. Umduğunu alamayan Basîrî yine şiire müracaat eder:

Vardum Revânî matbahına tu'me isteyü

Gördüm harânîsini acından köper kusar

İmsâk için riyâzât ider çok zamân lik

Bir müftce lût bulsa velî rûzesin sıkar /Basîrî (Canım, 2000: 190)

Revânî mutfağına (bir) lokma istemek (için) vardım. Gördüm (ki

evindeki) yiyciler acından şişerek kusar. Cimriliğinden çok zaman perhiz eder. Fakat beleş bir tatlı yemek bulsa amma orucunu sıkır.

Kendisine şiir yoluyla saldıran Bâsîrî'ye, Revânî de şiirle karşılık verir. Bâsîrî, ciltte kırmızı lekeler oluşturan abraş hastalığına yakalanmıştır. Revânî bu durumu şiirinde espri konusu yapar:

Ey Basîrî katı gönli karadur şûhunun
Gel'e insâf eyle sen de biraz alacasın

Ben didüm bu ikisinden acabâ kangısı yeg

Didi biri tonuzun alacasın karacasın /Revânî (Canım, 2000: 191)

Ey Basîrî (yanındaki) hayâsızın gönlü çok karadır. Gel insaf et sen de biraz alacasın. Ben dedim bu ikisinden acaba hangisi iyidir, (oradakilerden) biri domuzun alası (da) karası (da) birdir.

5.8. Münîrî ile Nihâdî

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Münîrî Amasyalıdır. Çağdaşı şairlerden Nihâdî bir suçtan dolayı değnekle dövülme cezasına çarptırılır. Bu durumu beytinde işleyen Münîrî, değnekle bağlantı kurarak “Değnek demeyin bir ucu Nihâdî'ye dokunur” demektedir:

Degenek kıssasını anman kim

Tokunur bir ucu Nihâdî Bege /Münîrî (Canım, 2000: 509)

Değnek olayını anmayın, (çünkü) bir ucu Nihâdî'ye dokunur.

5.9. Fasîh ile Bekrî Hasan

Mevlevî şairlerden Fasîh Ahmed Dede (Çıpan, 2003), gördüğü bir güzele âşık olur. Adresini tespit ederek geceleyin yola koyulur. Aynı güzelin peşinde olan Pirpiri Mustafa ve Bekrî Hasan adında iki kişi Fasîh'in geleceğinden haberdar olup, gelsin de dövelim diye sokakta beklerler. Geldiğinde de Fasîh'i yakalayarak Bâkî'nin; “Hevâ-yı saltanat düşmez gedâya (Küçük, 1994: 384)” mısraını okuyup ona “Senin gibi bir kölenin bizim güzeller sultanımızla ilgilenmesi hiç uygun düşer mi?” derler. İyice köşeye sıkışan Fasîh aşağıdaki beyitleri okur. Bunun üzerine şiirden anlayan ve irfan sahibi biri olan Bekrî Hasan, Fasîh'i serbest bırakır.

Cây edinsem etmen istib'âd deyr-i mihneti

‘Âşıkım bir kâfir-i hüsne Muhammed ümmeti

Geceler ‘azm etdiğim ol mâha sâyem havfidir

Bir tarîk ile kabûl etmez mahabbet şirketi /Fasîh (İnce, 2005: 558)

(Ey) Muhammet ümmeti bir kâfir güzele âşık oldum. (Bu yüzden) bela kilisesini mekân edinmemi ihtimalden uzak görmeyin.

5.10. Fâyık ile Nigînî

Urfalı divan şairlerinden olan Fâyık, elde ettiği bir mansıp için memleketinden ayrılmak zorunda kalır. Bu mecburiyet altında borcunun çokluğundan kaynaklanmaktadır. Gurbette yalnızlık çeken şair, arkadaşlarından ayrılığını ve onların kendisine mektup göndermemelerini, dostu Nigînî'ye mektupla şikâyet eder:

Kesret-i dâm etmedi âzâde pîç ü tâbdan
Eyledi şermende bu mansıb beni ahbâbdan /Fâyık (İnce, 2005: 537)
Tuzakların çokluğu beni sıkıntılardan kurtarmadı. Bu mansıp beni dostlardan utanacak (duruma) düşürdü.

Dostu Nigînî ise yazdığı cevapta alacaklıları hatırlatarak şöyle der.
Râst-rev ol dest-i dâyinden halâs et dâmenin
Yohsa birgün dâm-hâhân aksadır Fâyık seni /Nigînî (İnce, 2005: 538)
(Ey) Fâyık! Doğru dur. (Önce) eteğini alacaklıların elinden kurtar. Yoksa tuzak kurma heveslileri seni birgün aksadırlar (yani bacağını kırarlar).

5.11. Mesîhî ve Şem'î ile Meçhul Şair

Padişah II. Beyazıt dönemi şairlerinden Mesîhî ile Şem'î Hristiyan güzellerini seyretmek için Galata'daki bir kiliseye giderler. Belki onlarla aynı amacı güden -ismi tespit edilemeyen- başka bir şair ikisinin hâlini görür. Bu durumu şairlerin mahlaslarından hareket ederek yazdığı şiirle herkese aşikâr eder. Zira Mesîhî'nin mahlası İsa'ya mensubiyet anlamı taşımakta, Şem'î de kiliselerde yanan mumun eş anlamlısıdır.

Galâtâ'da Mesîhî deyre varup
Meger Şem'î anunla bile gitmiş

İşidenler galat idüp didiler
Mesîhî kiliseye bir mum iletmiş /Lâ (Mengi, 1995: 2)
Mesîhî ile Şem'î Galata'da(ki) kiliseye beraber gitmiş. (Bu olayı) işidenler yanılarak Mesîhî kiliseye mum götürmüş dediler.

5.12. Ahmet Paşa ile Meçhul Şair

Kim olduğu tespit edilemeyen başka bir şair de latife yaparak Ahmed Paşa'ya laf atar. Büyük şair Ahmet Paşa gittiği hamamda bir gence ayaklarını ovdurmaktadır. Bunu gören genç bir şair aşağıdaki beyti mırıldanır:

Felek şimdi katı bî-âr oluptur
Melek şeytâna hizmetkâr oluptur /Lâ (Lâmi'î-zâde, 1997: 74)
Dünyanın hâli şimdi çok arsız olmuştur. (O derece ki) melek, şeytana hizmetçi olmuştur.

Hazır cevaplığıyla bilinen Ahmet Paşa, bunu duyunca hemen şöyle der:
Felek kör idi şimdi sağır oldu
Kenezler kalmadı hep şâir oldu /Ahmet Paşa (Lâmi'î-zâde, 1997: 75)
Feleğin (gözü) kör idi, şimdi (kulağı da) sağır oldu. Yeni yetmelerin hepsi şair oldu.

5.13. Nâbî ile Osmanzâde Tâ'ib

Hikemî tarzdaki başarısıyla Klasik Türk edebiyatının önemli şairleri arasında yer alan Nâbî aslen Şanlıurfalıdır. Dolayısıyla herhangi bir sebeple ayağı İstanbul'a düşen hemşehrileri Nâbî'nin evinde misafir olurlarmış. Çağdaşı Osmanzâde Tâ'ib, evin her daim kalabalık olmasını ve han gibi kullanılmasını şöyle ifade etmiştir:

Hemşehrilerin ta o kadar kesreti var kim
Nâbî'nin evi şimdi Katır Hanı'na benzer /Tâ'ib (Pala, Tarihsiz: 16)
*Hemşehrileri o kadar çok ki (hepsi de misafirlğe geldiği için) şimdi
Nâbî'nin evi Katır Hanı'na döndü.*

Oysa Nâbî, yeni olması sebebiyle Tâ'ib'in üslûbunu övmekte, dili bir kılıç gibi kullanmasına dikkat çekmektedir:

Âferîn kullandun ey Tâ'ib eyü tîg-i zebân
Nazmuna gülbang-ı tahsîn çekdi cümle şâ'irân

Hırs-bâzâne kalem raks eyledi şâdî-künân
Sana meymûn u mübârek ola bu tâze-lisân /Nâbî (Bilkan, 1998: 48)
Aferin ey Tâ'ib! Dil kılıcını iyi kullandın. Tüm şairler senin şiirinin güzelliğini hep bir ağızdan söylediler. Kalem, muthuluğundan ayı oynatanlar gibi dans etti. Sana bu yeni dil/ tarz uğurlu ve mübarek olsun.

5.14. Zâtî ile Ferîdî

Zâtî'nin çağdaşlarından Üsküplü Ferîdî (Awad Ibrahim, 2010: 2), birgün sohbet esnasında “Dünyanın vefasını gören yok derler, ama dinim için ben gördüm.” der (Çavuşoğlu, 1970: 8). Bu konuda ısrarla yemin etmesinden hareketle Zâtî dayanamaz ve aşağıdaki beyti söyler:

Dinüm için görmişem dehrün vefâsın dir imiş
Zâtîyâ aydun Ferîdî yok yire and içmesün /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 8)
(Ferîdî) dünyanın vefasını gördüm diye yemin edermiş. Ey Zâtî,

Ferîdî'ye söyleyin yok yere yemin etmesin.

Zâtî “Yok yere yemin etmesin.” derken latife yoluyla Ferîdî'nin dini imanı olmadığını da kastetmektedir.

Ferîdî ise çizmeciliğin yanında remil fahıyla da uğraşan Zâtî hakkında “Ya remmallik yapsın ya şairlik. Nohut gibi her yemekte karşımıza çıkmasın.” der (Çavuşoğlu, 1970: 10). Zâtî'nin cevabı ise yine şiirle olur:

Şâ'ir ola remmâl ola Zâtî be Ferîdî
Tut agzunı sana ne sen anun yahısısın /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 10)

Be Ferîdî, Zâtî (ister) remmâl olsun (ister) şair. Sana ne, sen ağzını tut, (o nohutsa sen de) onun (nohuttan yapılan) yakısısın.

5.15. Molla Lutfi ile Leys Çelebi

Molla Lutfi, devrinin âlimleriyle imtihan olmak için bir araya geldiğinde Sahn müderrislerinden Leys Çelebi'yi âlimlerin dışında tutarak şöyle der:

Görenler işidenler hep beğendi
Efendim ilmi ile âmil olmuş /Molla Lutfi

“Görenler, işidenler hep beğendi; efendim ilmimi memurluğa vasıta eylemiş.” (İsen, 1999: 291)

Molla Lutfi'nin yaşlı ve önemli müderrislerden biri hakkında söylediği beyit, dönemim ileri gelenlerinin kendisine cephe almasına sebep olmuş, başka bir sebepten şairin öldürülmesine karar verildiğinde memnuniyetle karşılamışlardır. Bu durumun farkında olan şair öldürüleceğine yakın bir

zamanda şu beyitleri dile getirir:

Aşkın kopuzun ele alayım mı ne dersin
Âlemlere âvâze salayım mı ne dersin

Rüsvâ-yı cihân olmak için şîşe-i arı

Hey nolsa gerek taşa çalayım mı ne dersin /Molla Lutfi

“Aşk kopuzumu ele alıp bütün dünyaya bağırıp çağırayım mı ne dersin?”

Cihana rezil rüsva olmak için ar şîşesini taşlara çalıp kırayım mı ne dersin?” (İsen, 1999: 292)

5.16. Zâtî ile Mihrî

Amasyalı kadın şairlerimizden Mihrî hiç evlenmemesiyle tanınmaktadır. İstanbul’da yaşadığı dönemde Ebu Eyüp Ensarî Medresesinde müderrislik yapan Paşa Çelebi, Mihrî’yle evlenmek ister. Bu evlilik teklifine Mihrî’nin olumsuz cevap verdiğinin haber alan Zâtî, hemen duruma uygun bir kıt’a söyler:

İşitdük istemiş Mihrîyi Paşa

O pîre kendüyi râm eylesün mi

O miskîn bunca yıl oruc tutupdur

Eşek s..iyle bayram eylesün mi /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 14)

İşittik (ki) Paşa, Mihrî’yi istemiş. (Mihrî) kendini o ihtiyarın emrine teslim etsin mi? Bunca yıl oruç tutan o miskin (Mihrî hiç) eşek s..iyle bayram eylesin mi?

5.17. Necâtî Bey ile Mihrî

Necâtî Bey, bir şiirinde dünyanın sıkıntısı, gamı ve tasesından kurtulmak isteğini şöyle ifade eder:

Tek yerde gökte zerre kadar mihnet olmasın

Örti döşek Necâtîye bir bûriyâ yeter /Necâtî (Hakverdioğlu, 1998: 55)

Yeter ki yerde gökte zerre kadar dert, keder, sıkıntı olmasın. Necâtî’ye (hem) döşek (hem) yorgan (yerine) bir hasır yeter.

Necâtî Bey’in kanaatkâr olmasına değinen Mihrî, bu konuda kendinin daha üstün olduğunu aşağıdaki beyitle dile getirir:

Sen ey Necâtî ister isen bûriyâ döşek

Yâr eşiginde Mihrîye bir kuru câ yeter /Mihrî (Hakverdioğlu, 1998: 55)

Ey Necâtî! Sen hasırdan bir döşek istersin. (Oysa) Mihrî’ye sevgilinin eşiginde (olduktan sonra) kuru toprak (bile) yeter.

5.18. Nef’î ile Meçhul Bir Kadın Şair

Bir gün Nef’î önde hizmetçisi arkada Cuma namazından çıkıp giderken bir kadın şaire rastlarlar. Kadın şair Nef’î’nin yanına gelerek, durumuna bir beyitle yorum yapar:

Yine dünyâ katı bî-âr olupdur

Melek şeytâna hidmetkâr olupdur /Lâ (Tuğluk, 2009: 1031)

Dünya yine çok arsız olmuştur. Melek, şeytana hizmetçi olmuştur.

Kadın tarafından şeytana teşbih edilen ve sinirlenen Nef’î, biraz da

müstehtecen içerikli olarak, hemen cevap verir:

Şair mi oldun be-hey ayı kulaklı
Sana bir şey gerek başı kalaklı

Budun arasındır deryâ-yı ummân

Kadırgalar gezer seksen kürekli /Nef'î (Tuğluk, 2009: 1031-1032)

Hey ayı kulaklı şair mi oldun? Sana başı(nda) gerdanı (bulunan) bir şey gerekli. Butlarının arası seksen kürekli kadırgaların gezdiği büyük deniz gibidir.

5.19. Selîmî ile Tâli'î

Osmanlı'nın büyük padişahlarından Yavuz Sultan Selim aynı zamanda Selîmî mahlasıyla şiirler yazan bir şairdir (İsen ve Bilkan, 1997: 115, 266). Dönemin şairlerinden Tâli'î, yeniçeri kâtibi olması ve onlarla hep bir arada bulunması hasebiyle yeniçerileri öven bir şiir yazarak padişaha sunar. Tâli'î, bahsedilen şiirinde “Yeniçeriler nerdeyse Tâli'î de oradadır.” demektedir. Bu cümleden hareketle padişah; “Yeniçeri Amasya'da Dukaginoğlu'nun evine baskın düzenleyince de orda mıydın?” diyerek şairi suçlamaya çalışır. Tâli'î ise kıvrak zekâsıyla durumu lehine değiştirmek için “Ben oraya baskını engellemek için gitmiştim.” diye cevap verir (Eymen, 2008: 90). Verilen cevap hoşuna giden şair padişah, Tâli'î'ye latife yollu aşağıdaki beyti söyler:

Ögersen ög o şâh-ı nüktedânı

Ki tab'ı kıl yarar fehm-i suhande /Selîmî (Canım, 2000: 374)

(Birini) övmek istersen, nükteden anlayan o padişahı öv(melisin). (Çünkü) onun yaratılışı, söz anlamada kılı (kırk) yarar.

6. İsim, Mahlas veya Lakap

Latifelere sebep olan bir diğer husus; şairin adı, mahlası veya lakabının bazen kinaye bazen tevriye sanatıyla kullanılabilmesidir. Bu tarz latifelerin “bir kısmının mahlas değiştirmelere bile sebep olduğu (Yıldırım, 2006: 71)” görülmektedir.

6.1. Bâkî ile Tûtî Hanım

Kanuni Sultan Süleyman, Bâkî'ye Tûtî Hanım adında bir cariye hediye eder. Dostları arasında cariyenin güzelliğinden bahis açıldığında Bâkî: “Canım, tûtî tûtî diye pek uçurmayın şu kargayı, diye bir söz kaçırmış (Pala, Tarihsiz: 9).” Oysa tûtî, papağan demektir. Bâkî ise karga lakabıyla bilinmektedir. Tûtî Hanım bu duruma dikkat çekerek şöyle der:

Bağteten olmuş iken tûtî gurâba hem-nişîn

Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır /Tûtî (Pala, Tarihsiz: 9)

Birdenbire papağan kargayla birlikte oturup kalkmaya başlamış. Tuhaflık bundadır (ki) yine (de bu durumdan) şikâyetçi olan kargadır.

6.2. Bâkî ile Tûtî Hanım

Bâkî'nin zağ yani karga lakabıyla anılmasına latife yapan bir şair de Yakînî'dir:

Nâm-ı Bâkî'yle gazel rengîn ü hoş-ter güster
Zaglansa nitekim şimşîr-i cevher-güster   Yakînî (Solmaz, 2005: 601)
*Nitekim mücevher saçan kılıç kargalansa, Bâkî'nin namıyla gazel (daha)
renkli ve daha hoş (olur.)*

6.3. Amrî ile Sâgarî

Amrî ile Sâgarî birbirine müstehcen ifadelerle lakap takan iki şairdir. Sâgarî, rakibine “Torbaya sı.dı” diye hitap edermiş. Amrî, bu hitap tarzına cevâben şöyle der:

Sana bu torba sakalla yaraşur mı acabâ
Amrî'ye torbaya sı.dı diye bühtân idesin   /Amrî (Çavuşoğlu, 1979: 6)
*Amrî'ye torbaya sı.dı diye iftira atarsın. Sana bu kadar sakalınla (böyle
demek) yakışır mı?*

“Sarı Asma” lakabıyla meşhur olan Sâgarî karşılığında şu beyti söyler:

Sarı asmayı göricek gözi yok
Amrî gâyet sever ağaçkakanı   /Sâgarî (Çavuşoğlu, 1979: 6)
*Amrî ağaçkakanı çok sever. (Bu sebeple) Sarı asmayı görecek gözü
yoktur.*

Amrî, divanındaki başka bir şiirinde Sâgarî'ye sövmenin kendisi için bir alışkanlık hâline geldiğini ifade eder:

Sâgarî hey ne turfa keçküldür
Kim ana sögmek oldu âdet ü hû

Bir sinek agzı yarını yirken
Kakıyup didi kim ne po. yir şu   /Amrî (Çavuşoğlu, 1979: 185)
*Sâgarî ne tuhaf keşküldür. (Öyle) ki ona sövmek âdet ve huy(um) oldu.
Bir sinek ağzının salyasını yirken, (sineği) kovalayarak ne po. yersin dedi.*

6.4. Künhî ile Dürrî

Aşağıdaki latifede şair, rakibini doğrudan değil de evlendiği kızının babasının lakabıyla eleştirmektedir. Dürrî, Kör Tavukçubaşı lakabıyla bilinen birinin kızıyla evlenir. Bunun üzerine Künhî şöyle bir beyit söyler:

Eyledi Dürrî te'ehhül ansızın
Aldı Kör Tavukçubaşı'nın kızın   /Künhî (Çapan, 2005: 15)
Dürrî, ansızın evlendi. (Gitti de) Kör Tavukçubaşı'nın kızını aldı.

6.5. Emânî ile Tâbî

Divan şiirinde aynı mahlası kullanan şair sayısı hiç de az değildir. Ama genellikle mahlastaş şairler ya farklı zamanlarda ya da farklı yerlerde yaşamıştır. Bunun istisnası olabilecek bir durum karşımıza çıkmaktadır. Mahlas olarak kendilerine “Tâbî”yi seçen iki şair hem aynı devirde hem de İstanbul'da yaşamaktadır. Aralarında karışıklık çıkmasın diye, çevresindekiler birini Tâbî-i Büzürg diğerini ise Tâbî-i Küçük yani Büyük Tâbî ve Küçük Tâbî şeklinde tanımlarlar. Mahlastaş olan bu şairler çoğu zaman da birbirleriyle uğraşmış.

Bir gün Emânî mahlaslı bir şair, yolda Büyük Tâbî'ye rastlar ve latife olsun diye “Küçük Tâbî nerede?” diye sorar. Bu soruya sinirlenen Büyük Tâbî

hemen cevap verir:

Tâbî-i Kûçeği görmek dileyen

Görsün işte etegüm altında /Tâbî (Solmaz, 2005: 242)

Küçük Tâbî'yi görmek isteyen. (Gelsin) görsün, işte etegimin altında(dır).

6.6. Mesîhî ile Zamânî

Mesîhî'nin çağdaşı şairlerden Zamânî, Kız Memi lakabıyla anılmaktadır. Nitekim onun bu lakabı üzerine Mesîhî şöyle der:

Birisi Kız Memidür ol semen-ber

Olupdur cismi san pâlûde-i ter

Şu kim bin cân virüp zevkini sürdü

Bu kızlık da anı ucuz düşürdü /Mesîhî (Canım, 2000: 287)

Yasemin göğüsünün birisi Kız Memi'dir. Sanki bedeni henüz yeni süzülmüştür. Şu (kişi) ki bin can vererek zevkini sürdü. (Fakat) bu kızlık da onu ucuz düşürdü.

6.7. Kandî ile Meçhul

İsmi tespit edilemeyen bir divan şairi, Bursalı Kandî'ye mahlasıyla bağlantılı olarak şöyle der:

Adı Kandî sözi var zehre benzer /Lâ (Canım, 2000: 450)

Adı Kandî (yani şekerle ilgili)dir. (Fakat) sözleri zehire benzer.

6.8. Vâlihî ile Meçhul

Vâlihî mahlasıyla şiirler yazan şairin ismi Mehmet, lakabı “Gav çeşm” yani öküz gözdür. Yine şair olan kardeşi Ahmet ise, “Üştür leb” yani deve dudak lakabıyla bilinmektedir. Meçhul bir şair bunlar hakkında şöyle der:

Gâv-çeşm ü har-sadâ üstür-leb ü buzgâle-rûy /Lâ (Kurnaz ve Tatcı, 2001: 14)

Öküz gözülü, eşek sesli ve deve dudaklı, keçi yavrusu suratlı.

6.9. Na'tî ile Rahmî

On altıncı asır Bursalı divan şairlerinden Rahmî, Nakkaş Bâlî'nin oğludur ve Pîrî lakabıyla tanınır. Dönemin şairlerinden Na'tî Rahmî'yi kendi lakabı ve babasının adıyla hicveder:

Melâhat kişverinün üç sanem sâhib-sefiridür

Biri Nakkâş Bâlî oğludur ki nâmı Pîridür

Biri astarsuz oğludur birisi kanlı Müslîdür

Pîrî Şâh içlerinde pâdişâh anlar vezîridür /Na'tî (Erdoğan, 2011: 21)

Güzellik memleketinin tahtında üç put oturur. Biri Nakkâş Bâlî'nün oğludur ve Pîrî lakaplıdır. Biri astarsuz oğlu, diğeri de kanlı Müslîdir. Pîrî bunları padişahı, diğerleri de veziridir.

6.10. Sürûrî ile Şeyh Gâlib

Bilinidği üzere Şeyh Gâlib, daha önceleri Es'ad mahlasını kullanmıştır. Daha sonra Gâlib'i tahallüs etmiştir. Şairin mahlas değiştirmesi Sürûrî için eleştirilecek bir durumdur:

Bilmem ey menhûs adın Es'ad mıdır Gâlib midir
Zâtını târif kıl kimsin kime mensûbsun

Gerçi dersin şâ'irâna ben tegallüb eyledim
Pîş-i merdân-ı sühânda Gâlibâ mağlûbsun /Sürûrî (Kalkışım, 1994: 17)
Ey hükmü bozulmuş! Adın Es'ad mı (yoksa) Gâlib mi? Kendini tarif et, kime bağlısın? Gerçi ben şairleri yendim dersin (ama) söz (ikliminin) yiğitlerinin nazarında galiba sen mağlupsun.

Gâlib gibi büyük bir şairin mahlas değiştirdi diye eleştirilmesi başka şairler tarafından çirkin bulunur. İşin ilginç yanı bu durumu eleştiren Sürûrî de daha önceleri bu mahlasın tam zıddı olan Hüznî'yi tahallüs etmiştir. Meçhul bir şair Gâlib'e destek çıkar ve şöyle der:

Mağrûrluğun olmada günden güne efvân
Şâyeste idi mahlasın olsaydı Gurûrî

Gâlib görünen Es'ad'a menhûs diyorsun
Hüznî'yi unuttun mu ne yaptın a Sürûrî /Lâ (Kalkışım, 1994: 18)
Mağrûrluğun günden güne artıyor. (Dolayısıyla) mahlasın Gurûrî olsaydı (sana) yakışırdı. Gâlib olan Es'ad için hükmü bozulmuş diyorsun. Ey Sürûrî! Sen ne yaptın, (önceki mahlasın) Hüznî'yi unuttun mu?

6.11. İshak Çelebi ile Işık Kasım

Latîfi Tezkiresi'nde geçen bir latifede İshak Çelebi'nin Işık Kasım adında bir mollayla atışmalarına şahit olmaktayız. İshak Çelebi, ışıkla ilgili kelimelerin çok olduğu bir şiir yazarak muhatabına gönderir:

Ey serîr-i mülk-i 'aşka hân olan server dede
Cümle esrâr-ı rumûza menba' u mazhar dede

Mülk-i istignâda mislün yok erenler cânıçün
'Âlem-i itlâkdan gerçi dem urur her dede
Bu yalancı pîre-zen dehrün yüzine bakmayan
Tekye-gâh-ı vahdet-i 'âlemde gerçek er dede /İshak Çelebi (Nureski, 2006: 51)

Ey aşk mülkünün tahtına padişah olan dede! Cümle gizli sözleri bilen ve (bu sözlere) kaynak olan dede. Her dede dünyayı boşamaktan söz eder, (ama) erenler canı için aza kanaat etmede benzerin yok. Bu yalancı, ihtiyar kadın (gibi olan) dünyanın yüzüne bakmayan birlik âleminin tekkesinde(ki) gerçek dede.

Yukarıdaki şiire muhatap olan Işık Kasım da "İshak" isminin halk ağzındaki şeklini cinas yaparak kullanır ve şöyle der:

Cihânda eylûgi hergiz unutmaz âdem İsak
Bu eylûgi idevüz biz de sana âdem ısak /Işık Kasım (Nureski, 2006: 51)
İsak, insan dünyada iyiliği asla unutmaz. İnsan isek bu iyiliği biz de sana ederiz.

6.12. Ârifî ile Ferdî

İstanbul'da saray kâtiplerinden Ârifî Hüseyin Çelebi, Ferdî mahlasını kullanan şairi eleştirmektedir. Mahlastaki tek, yalnız, eşi benzeri olmayan anlamlarındaki ferd kelimesinden hareketle Ferdî'nin kendini beğenmişlik iddiasında olduğu dile getirilmektedir. Beş beyitlik kıt'a şeklindeki şiirin ilk iki beyti şöyledir:

İdermiş Ferdî da`vâ-yı teferrüd
Ferîd-i `asr olanlardan ziyâde

Olan bir dâne fazlun harmanında

Esüp savurmaya ol bu hevâda /Ârifî (Canım, 2000: 382)

Ferdî, yüzyılın eşsiz, benzersiz kişilerinden daha fazla teklik davası edermiş. Fazilet harmanında bir dane olan, bu havada (fazla) esip savurmasın.

7. Bedenî Özellikleriyle Alay Etme

Latifenin hedef aldığı kişi için daha zor olan fizikî özellikleriyle alay edilmesidir. Yermek istenilen kişinin dışgörünüşünden hareketle onu kötölemek en kolay yöntemdir. Şairler bazen böylesine kolay bir tenkit tarzına başvurmuşlar, rakipleriyle dalga geçmişlerdir. Bununla beraber edebî sanatlara yer vermesi açısından güzel latife örnekleri de yok değildir.

7.1. Zâtî ile Çakşırıcı Şeyhî

Bedenî özelliklerine dair ilk örnek lâtifeleriyle ünlü Zâtî ile en az onun kadar "irticalen şiir söylemekte eşsiz, her türlü latifeye kadir (İsen, 1998: 217)" çağdaşı şairlerinden Çakşırıcı Şeyhi arasında geçmektedir. Bu iki şair arasında Letâyif'te kaydedilen dört latifeden ikisinde Çakşırıcı Şeyhi'nin sakalı işlenmektedir. Şairin sakalı çok uzun olduğum için herkes sakalıyla ilgili nükte yapar, şaire sataşmıştır. Çakşırıcı Şeyhi birgün lokantada paça yemiş ve yediği paçanın yağı bulaştığı için sakalı uzaktan parlarmış. Bunu gören Zâtî şöyle der:

Sakaluna yine yağ degmiş ancak

Sakın billâhi ey Şeyhî sıçandan /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 7)

Ey Şeyhî! Sakalına yine yağ degmiş, (yağlı olduğu için) sıçan(:fare)den sakın.

7.2. Abdî ile Lâmi'î

Lâmi'î hakkında yazdığı hicviye türündeki kasidede Abdî, muhatabını tanıtırken onun kitaplarına ve şiirlerine dair değerlendirmelere yer verdiği kadar bedenî özelliklerine de değinir. Görünüşünün çirkinliğini ifade eder. "Eli uzun" sıfat tamlaması, fizikî olarak ellerinin büyüklüğünü ifade ederken mecazî bakımdan şairi hırızlıkla da itham etmektedir:

Dırâz dest ü kasîr âstîn ü günbed ser

Müellif-i kütüb-i herze şâ'ir-i ebter /Abdî (Canım, 2000: 384)

Eli uzun, elbisesinin kol(lar)ı kısa, başı kubbe (gibi). Boş, saçma sapan kitapların yazarı, faydasız şair.

7.3. Melihî ile Avnî

Fatih Sultan Mehmet'in divan şiirinde kullandığı mahlas Avnî'dir.

Melihî'nin padişahıyla arasında geçen seviyeli ve latif bir latifesi vardır. Melihî genç yaşta olmasına rağmen dişlerinin çoğunu kaybetmiştir. Birgün Fatih Sultan Mehmet'le sohbet ederken padişah, kendisine dişsizliğinin sebebini sorar. Melihî'nin cevabı şaire yakışır bir şekilde beyitle olur:

Mâh-rular leblerine diş bilerdim dem-be-dem

Ol kadar taş urdular ağızımda dişim kalmadı /Melihî (İpekten, 1996: 37)
*Zaman zaman ay yüzü (güzel)lerin dudaklarına diş bilerdim.
(karşılığında onlar da) o kadar taş vurdular ki ağızımda diş kalmadı.*

7.4. Sücûdî ile Revânî

Revânî, Mısır Seferi'nde Sultan Selim'e berf redifli bir kaside sunar. Kar anlamına gelen bu redif, sıcak bir bölgede oldukları için padişah tarafından beğenilmez. Aynı sefere katılan Sücûdî bu durum hakkında latife yapar:

Sovuk sözlerle toldurdun cihânı

Başuna tolular yagsun Revânî

Umar ken çerhden sincâb ebri

Dürdi postun gel gör zamânı /Sücûdî (Nureski, 2006: 162)

(Ey) Revânî! Soğuk sözlerle dünyayı doldurdun, (senin de) başına dolular yağsın. Dünyadan sincap bulutu (yani sincap kürkü) umarken, zaman (senin) postunu dürdü.

Şiiri padişah tarafından beğenilmeyen Revânî, kendisine sahip çıkması gereken bir şairden tenkit yemeyi hazmedemez. İhtiyarlıktan dolayı beli iki büklüm olan muhatabına mahlasıyla da bağlantı kurarak şöyle der:

Yüzün tokunmadık yer yok cihânda

Anunçün dediler sana Sücûdî /Revânî (İpekten, 1996: 69)

Dünyada yüzünün değmediği yer yok. O yüzden sana Sücûdî dediler.

7.5. Hekimzâde Atâ ile Zâtî

Büyük şair Zâtî, yaşlılıktan dolayı beli iki büklüm olduğu hâlde çalışmaktan geri durmaz. Hiç yürüyemez hâle gelince de eski dükkânından vazgeçerek evine yakın bir yer tutar, çalışmaya devam eder. Zamanın şairlerinden Hekimzâde Atâ şöyle der:

Pirlikte yine Zâtî tâze dükkân açmışsın

Dükkânını terk edüp gayrı yere kaçmışsın /Hekimzâde Atâ (İpekten, 1996: 240)

(Ey) Zâtî! İhtiyarlığında yeni dükkân açmışsın. (Yillardır çalıştırdığın) dükkânını bırakarak başka yere kaçmışsın.

7.6. Tâli'î ile Şâvur

Şâvur içki müptelasıdır. Henüz gençken meyhanenin merdiveninden düşerek sakat kalır. Bu sebeple topallayarak yürürmüş. Birgün Kastamonu'nun Araç ilçesine kadı olarak tayin edilir. Şairin dostlarından Tâli'î, bu tayin olayına dair latife yapar. Beytini topal anlamındaki a'rec ile tayin edildiği Araç arasındaki ses benzerliği üzerine oturtur:

Şâvur-ı a' rec kim bugün akzâü'l-kuzat olmak diler
Bin yıl ki tahsil eyleye Ârâc onun mi'râcıdır /Tâli'î (İpekten, 1996: 250)
Topal Şâvur, bugün kaduların en üstünü olmak ister. Araç (bu yolda) onun merdivenidir. (Ancak bunun için) bin yıl öğrenim görmesi gerekir.

Topallığıyla dalga geçilmesine dayanamayan Şâvur, dış görünüşün değil bilgi sahibi olmanın daha önemli olduğunu ifade eden bir cevap verir:

Ta'n eyler imiş bana ayaksız deyü cühhâl
N'ola ayagım yek ise her fende elüm var /Şâvur (İpekten, 1996: 250)
Bilgisizler, ayaksız diyerek beni ayıplıyorlarmış. Ayagım tekse nolur ki; (çünkü benim) her bilim dalında elim var.

7.7. Kelîm ile Sırrî

Sırrî mahlaslı şair sık sık sakalını boyarmış. Bu durumu çağdaşı Kelîm bir beyitle eleştirir. Çünkü yaşlı kişilerin boyayla uğraşması yakışık almaz:

Hulûs erbâbının gönlün niçün rencide eylersin
Düşer mi sana Sırrî ihtiyâr oldun boyar olmak /Kelîm (Çapan, 2005: 510)

Gönül temziliği içinde olanların gönlünü niye incitirsin? (Ey) Sırrî! (Artık) ihtiyarladın, sana boya yapmak (uygun) düşer mi?

7.8. Zâtî ile Sehî

Şair Zâtî, kulağının az duymasıyla bilinmektedir. Çağdaşı Sehî, Zâtî'nin sağırlığıyla ilgili olarak bir kıt'a yazar. Buna Zâtî'nin cevabı ağır olur. Muhatabının fidan gibi düzgün boy anlamına gelen mahlası Sehî ile başka bir ağaç cinsi olan pelit arasında ilgi kurar. Buradaki espriyi ağırlaştıran ise "pelifd" kelimesinin yaygın olarak alçak, rezil, pis, murdar gibi anlamlarının kullanılmasıdır:

Togrısı bu şeklinün murdâr ağaçtan farkı yok
Mahlasın yazıp Sehî bilsem nedendür ol pelid /Zâtî (Canım, 2000: 314)
(Sözün) doğrusu (şu ki;) senin bu görünüşünün murdar ağaçtan farkı yok. O rezil, mahlas olarak Sehî'yi neden kullanır (ki?)

7.9. Ferîdî ile Zâtî

Mevlânâ Zâtî'nin sağırlığı hakkında söz söyleyenlerden biri de önceki başlıklarda da ismi geçen Ferîdî'dir. Ferîdî, bu konuda bir beyitle şöyle der:

Ne okur yazar ne hod işidür
Vay anun sâgır agzını yabâtî /Ferîdî (Canım, 2000: 431; Seymen, 2008: 71)

Ne okur (ne) yazar ne (de) kendisi işidir. Vay onun sağır ağzını yabâtî... Sağırlığıyla dalga geçilmesine sinirlenen Zâtî, Ferîdî'ye daha ağır ve uzun bir şekilde cevap verir. On beyitlik bu cevabın ilk üç beyti şöyledir:

Yabâtî diyü sögmişdür dilince
Müselmânlar ne bilsün ol zebânı

Dilin terk itmemiş dînini bilmen
Diyene göredür gâlib lisânı

Ne kâfirdür döner mi hiç dininden

Dinine göredür yine zebânı /Zâtî (Canım, 2000: 431; Seymen, 2008: 71)

Yabâtî diyerek (kendi) dilince sözmüştür. Müslümanlar o dili ne bilsin? Dinini bilmem ama dilini terk etmemiş. (Herkesin) sözü kendine göredir. (O) ne kâfirdir, dininden hiç döner mi? (Zaten) yine dili de dinine göredir.

7.10. Andelîbî ile Zâtî

Lâtîfî'nin anlattığı bir hikâyede Zâtî'nin sağırlığına değinen bir şairle daha karşılaşmaktayız. Lâtîfî'nin ifadesiyle; şiirlerinde Andelîbî'yi kullanan fakat bülbülden ziyade toy kuşunun özelliklerini taşıyan şair, Zâtî'nin kulağıyla ilgili olarak şöyle der:

Bin kezın söyleseler gûşuna girmez birisi

Dir gören anun için Zâtî kulagın dögeyin /Andelîbî (Canım, 2000: 406; Seymen, 2008: 65)

Bin kere söyleseler (de) biri Zâtî'nin kulağına girmez. Onun için (bu durumu) gören ‘Zâtî kulağını döveyim.’ der.

Zâtî'nin cevabıysa biraz müstehcen anlaşılacak şekildedir:

Andelîbî egerçi şâ'ir çokdur

Senden artugına kuşum dimezin /Zâtî (Canım, 2000: 406; Seymen, 2008: 65)

(Ey) Andelîbî! Şair çokdur ama senden başkasına kuşum demem.

7.11. Vâhid ile Serdî

Kilisli Ebu Bekir Vâhid, suratı hep asık gezen -belki de mahlasıyla müsemma- bir şairden bahs eder. Serdî mahlaslı şairin yüzü asık olduğundan çevresinde soğuk rüzgârlar estirdiği, yüzünün hiç gülmediği beyitte ifade edilir:

Zemherîr-âsâ cihâmı tondurursun Serdiyâ

Gelme hiç lâzım değil bir kere dendânın ışıt /Vahîd (Şenödeyici, 2012: 23)

Ey Serdî! (Senin) gelmen hiç gerekmez. (Gelirsen) dünyayı dondurursun, (hiç değilse) bir kere dişlerini göster (yani bir kerecik gülümse.)

7.12. Özrî ile Meçhul

Bir ayağı topal olduğu için bu durumuna uygun bir mahlas kullanan Özrî, yazdığı hasbihâlinde kendi durumunu açıklar, özrünü beyan eder:

Aşkun yolına varmaga yok pây kudreti

Sanma bu yolda Özrî kulun özr-i leng eder /Özrî (Canım, 2000: 387)

Özrî kulunun topallık özrünü ileri sürdüğünü zannetme (ama) aşk yolunda gitmeye ayağının gücü yok.

Zamanın şairlerinden meçhul bir kişi, onun hasbihâlindeki bu ifadelerini latife yoluyla işler:

Sohbete kâsd idicek bir nice yârân didiler

Özr-i lengi koya ‘Özrî gele sen de yekiver /Lâ (Canım, 2000: 388)

Nice bir dost (grubu) sohbet amacıyla (bir araya gelince); Özrî, topallık özrünü bırak, gel sen de yekiniver.

7.13. Nef'î ile Bir Kadı

Görevinden azledilerek İstanbul'a gelen ve ismi tespit edilemeyen bir kadı, nüktedanlığıyla bilinir. Bunun üzerine Nef'î, kadıyı hicvedebilmek için görmek ister. Sohbet ortamındayken içeri giren ve herkesten hürmek gören Nef'î'nin kim olduğunu öğrenen kadı, Nef'î'den önce davranır, iki beyit yazarak şaire ulaştırılmasını ister. Yazdığı beyitlerde kara yılan tamlamasına yer vererek Nef'î'nin esmer tenli oluşuna atıfta bulunur. Hicivde kendisi gibi yetenekli biriyle karşılaşan Nef'î, muhatabının üstünlüğünü kabul ederek kendisinde özür diler. Nef'î'ye özür diletten beyitler şöyledir:

Sakin ey Nef'î vü ef'î bana dökme zehrün
Hakk-ı nân u nemeki ben de ferâmuş ederim

Sakin ey mâr-ı siyâh bana dolaşma zinhâr

Seni tiryâk-ı hat-ı hicv ile bî-hûş ederim /Lâ (Tuğluk, 2009: 1032)

Ey yılan (gibi) olan Nef'î! Sakın zehrini bana dökme. Ekmek ve tuz hakkını ben de duydum. Ey kara yılan! Sakın bana dolaşma. (Yoksa) hicivli yazımın panzehriyle seni sersemletirim.

7.14. Hayâlî ile Yahyâ

Kıskançlık bahsinde daha önce atışmalarına şahit olduğumuz Hayâlî ile Yahyâ, fizikî özellikler bakımından yine karşı karşıya gelir. Olay, Yahyâ Bey'in Hayâlî'nin takkesiyle alay etmesiyle başlar, sonra hakaretlerle devam eder:

Şol Hayâlî Beg ki yüzi sarı gözi aladur

Başda yelken takyesi bo.lukda bitmiş lâledür /Yahyâ (Tezcan, 2004: 93)

Şu Hayâlî Bey ki yüzü sarı, gözü aladır. (Bu hâliyle) başındaki takkesi bo.lukta bitmiş lale (gibi)dir.

Hayâlî Bey, şapkasiyla seferden dönen Yahyâ'ya cevaben daha ağır kelimeler taşıyan bir beyitle karşılık verir:

Giydün revâce başuna buldun revâcını

İncinme şabkalı si.eyüm hâcunı /Hayâlî (Tezcan, 2004: 93)

(Ey Yahyâ)! Başına revace giyip değerini buldun. İncinme (de) şapkalı haçını si.eyim.

8. Ahlâksızlık

Tespit edebildiğimiz kadarıyla örneği az olmakla beraber, bazı şairlerin işledikleri ahlâk dışı davranışlar da şiirlere konu edilmektedir. Bunların ikisinde yolsuzluk, birinde de hırsızlık yapan şairler eleştirilmiştir.

8.1. Revânî ile Meçhul

Revânî, padişah tarafından surre emini olarak Mekke'ye gönderilir. Bu görevinde fakirlere dağıtması gereken altını zimmetine geçirmekle suçlanır. Dönemin şairlerinden biri, Revânî'nin gözlerinin hastalanmasıyla bağlantı kurarak şöyle der:

Müselmanlık mıdır bu kim Revânî

Unutdun Ka'be'ye varalı hakkı

Ne gam ger dînüne noksân gelürse
Hele dünyâna etdürdün terakkî

İçine kan olup toldı gözüne
Seni ahir onarmaz Ka`be hakkı /Lâ (İpekten, 1996: 69-70)

Revâni, Kâbe`ye varalı (kul) hakkını unuttun. Bu Müslümanlık mıdır? Dinine bir noksanlık gelirse gam çekme, (zira) dünyanı ilerlettin. (Kul hakkı somunda) kan olup gözünü kör etti. (Artık) Kâbe`nin hakkı seni iyileştirmez.

Revânî, hakkındaki dedikodulara şiirle cevap vererek kendini savunur:
Be Revânî gör a neler derler
Bal tutan barmağın yalar derler

Ka`beyi böylece ziyâret eden
Dîn ü dinyâsını yapar derler /Revânî (İpekten, 1996: 70)

Be Revânî! (Senin hakkında) neler derler, gör. Bal tutab parmağını yalar, Kâbe`yi böyle (yolsuzluk yaparak) ziyaret eden dinini ve dünyasını yapar derler.

8.2. Revânî ile Sehî

Revânî`nin Kâbe`ye yolculuğunda yolsuzluk yaptığına Sehî Bey de tezkiresinde değinir. Sehî`nin anlattığına göre Medine ve Mekke halkının şikâyetiyle Sultan Beyazıt`tan korkarak kaçmıştır. Sehî Bey, bu durumu anlatırken kendine ait bir beyit söyleyerek; Revânî`nin şiirde de mana hırsızlığı yaptığına değinir:

İlün ma`nîsin almasın Revânî
Ana hayr itmez âhir Ka`be hakkı /Sehî (Seymen, 2008: 31)

Revânî elin manasını almasın. Ona, Kâbe`nin hakkı somunda fayda etmez.

8.3. Atâ ile Tâbî

Daha önce de belirttiğimiz üzere aynı dönemde yaşayan Tâbî mahlaslı şairlerden biri büyük diğeri küçük olarak vasıflandırılmıştır. Bunlardan Tâbî-i Kûçek, bir kahvehaneden fincan çalmakla suçlanmış ve bu hırsızlığıyla da meşhur olmuştur. Tâbî`nin bu durumunu dönemi şairlerinden Atâ şöyle ifade eder:

Ne revâdur serika sâhibi Tâbî sen iken
Bana isnâd idüben eyleyesin bühtânî

Dâ`iren ben bilürem n`eydüğini gel berüye
Sana çalmak nic`olur göstereyin fincânî /Atâ (Solmaz, 2005: 444)

(Ey) Tâbî! Hırsızlık (şöhretinin) sahibi sen iken layık mıdır (ki) bana isnat ederek yalan uydurasın. Dönerek ne yaptığını ben bilirim. Buraya gel, sana fincan çalmanın ne olduğunu göstereyim.

9. Ailesine Yönelik Küfür

Şairlerin rakibi olan şairin ailesine, hanımına yönelik söylenen şiirler esasında edebiyatın kökünde olan edep kelimesine zıt bir durum göstermektedir.

Bazen müstehcen kelimelere müraccat edildiği de görülen bu şiirlerde latifeli ve ince manalı bir söyleyiş dikkat çekmektedir. Normalde birbirine bu tarzda küfreden şairlerin birbiriyle kanlı bıçaklı olmaları gerekir. Gerek söylenen şiirdeki nüktenin orijinalliği gerek şairlerin dost olması kavgaya ve düşmanlığa fırsat vermemektedir.

9.1. Zâtî ile Keşfi

Yazdığı Letayifnâme adlı eseriyle zamanındaki pek çok olayı unutulmaktan kurtaran Zâtî, çoğu zaman olayların merkezindedir.

Zâtî'nin çağdaşı Keşfi, hamamlar, kervansaraylar yapabilecek kadar zengin bir kadınla evlenir. Zaman zaman kadının malvarlığıyla övünür. Zâtî, bu durumu ifade eden bir rübai yazar:

Keşfi hâtûnı yapa idi iki hammâmı eger
Ben anı görmesine nem var ise virür idüm
Birisi çifte biri yalnız ola idi anun

Hele ben varup çiftesine girür idüm /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 4)

Keşfi'nin hanımı eğer iki hamam yapaydı. Ben o hamamları görmek için nem varsa verirdim. (O hamamların) birisi çift biri tek olaydı. Ben gider çifte olanına girerdim.

Uslanmayan Zâtî başka bir beytinde yine aynı konuya değinir:

Keşfi didükleri oğlan anıcak avretini
Devletümdür dir imiş vây s..eyin devletini /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 5)
Keşfi denilen oğlan, hanımından bahsederken (o benim) devletimdir, dermiş. Vay ben (onun) devletini s..eyim.

Başka bir latifede; Keşfi bir tanıdığıının sıcak günlerde soğuk suyunu içmek için kar deposu olduğunu söyler. Her lafta nükte bulma yeteneği olan Zâtî, kar ve karı kelimelerindeki ses benzerliğinden hareketle aşağıdaki beyti söyler:

Öte yakada karlıgun var imiş
Varalum Keşfiyâ karun dögelüm /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 5)
Ey Keşfi! Öte tarafta karlığın varmış. Varalım karını dövelim.

Evlilik yükünden dolayı Keşfi'nin belinin bükülmesi ve ihtiyarlaması Zâtî'nin dikkatini çeker:

Karardup bagrunı bükmiş belünü evlilik Keşfi
Görenler benzedür seni iki boynuzlu bir yaya /Zâtî (Canım, 2000: 267)
Ey Keşfi! Evlilik bağrını karardıp belini bükmüş. (Bu hâlini) görenler seni iki boynuzlu bir yaya benzetirler.

Keşfi, birgün sofi olduğunu söyleyerek dünyayı terk eder ve mallarını halka dağıtır. Zâtî, dağıtılan bu malların çoğunun haram yollarla kazanıldığını düşünerek helâl olan kısmından da kendine ister. Zâtî, böyle bir istekte bulunurken helâl kelimesini helâli şeklinde kullanarak hanımını kast eder. Keşfi farkında olmadan, bir latifenin daha ortaya çıkmasına vesile olur:

Keşfi didükleri kişi dünyâyı terk idüp
Bahş itdi cümle âleme mecmû'-ı mâlini

Kimi halâl ü kimi harâm idi anlarun

Bana tekellüf eyledi ol dem halâlini /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 5)

Keşfi dedikleri kişi dünyayı terk edip tüm malını bahşış olarak dağıttı. (Fakat) dağıttığı malların bir kısmı helâl bir kısmı haramdı. (Dağıttığı) esnada bana da helâlini verdi.

Zâtî'nin müstehcen latifelerinden haberdar olan Keşfi; “Nükte yapmakta hüner sahibiyse mesleğimle ilgili bir şeyler desin.” der. Latife konusunda ender yeteneklerden olan Zâtî, macunculuk yapan Keşfi'nin mesleğine yönelik de bir beyit söyler. Keşfi'nin sadece macun değil afyon, esrar gibi maddeler de sattığını ileri sürer:

Ma'cûncı Keşfiye ne var ol hokkada didüm

Kalmadı nesne satdum anı beng idi didi /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 5)

Macuncu Keşfi'ye o küçük kaptı ne var dedim. Bir şey kalmadı, esrar idi (onu da) sattım dedi.

Zâtî'nin kendisi hakkında bu kadar söz söylemesine Keşfi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, sadece bir beyitle karşılık verir:

İşün işdür Zâtîyâ bir kâmile aldun k'anun

Kim görürse tonı nakşını anun baş indürür /Keşfi (Canım, 2000: 267)

Ey Zâtî! İşin iş, bir kâmil (kadın) aldın (ki onun) donunun nakşını kim görse baş indirir.

9.2. Mahremî ile Keşfi

Keşfi'ye laf atan diğer bir şair Mahremî'dir. O da hanımına yönelik bir latife yapar ve şöyle der:

Keşfi menkûhasına bez aldı

Alduğu bez velî ki seyrek idi

Göricek didi anı hâtûnı

Bana bundan ise sıkı yeg idi /Mahremî (Canım, 2000: 494)

Keşfi, nikâhlı hanımına bez (kumaş) aldı. Fakat aldığı bez seyrek idi. Hanımı o (bezi) görünce bu sık dokunmuş olsa daha iyi idi.

Zâtî'ye cevap vermekte çekimgen davranan Keşfi, Mahremî'ye hemen cevap verir:

Mahremî mahremün bir ev almış

Satup altununu otagasını

Yukarusını sana hâs itmiş

Vakf-ı 'âm eylemiş aşagasını /Keşfi (Canım, 2000: 494)

(Ey) Mahremî! Hanımın altununu, sorgucumu satıp bir ev almış. (O evin) üst katını sana özel ayırmış, alt katını (ise) herkesin kullanımına açmış.

9.3. Erzurumlu İbrahim Hakkı ile Hâzık

Erzurumlu iki şair Hâzık ile İbrahim Hakkı arasında geçen latifede evlilik konusu işlenmektedir. İbrahim Hakkı ikinci defa evlenir. Onun hocası ve dostu olan Hâzık, bu durumu nasihat yollu eleştirir. Hem bu hem de cevaben yazılan beyitteki düzen ve sezen kelimelerinin cinaslı kullanılması dikkat çekmektedir:

Bir şahsa eylese felek-i pîre-zen düzen
Eyler girân nikâh ile pâ-beste-i dü zen /Hâzık (Güfta, 2000: 21)
Kocakarı felek bir kişiye oyun oynasa; iki kadının ağır nikâhıyla ayaklarını bağlar.

İkinci defa evlenmesini çok gören hocasına, İbrahim Hakkî'nin cevabı yine şiir diliyle şöyle olur:

Emvâc-ı kesret içre yem-i vahdeti sezen
Deryâ-dil erdir ol ne keder olsa da se zen /Hakkî (Güfta, 2000: 21)
Dalgaların çokluğu arasında birlik denizini sezen (kişi), gönlü okyamus gibi erdir. Üç kadın bile olsa (ona) sıkıntı olmaz.

9.4. Dürrî ile Cüllâbî

Klima ve buzdolabı gibi nimetlerin olmadığı eski devirlerde, insanlar yeraltına yaptıkları depo veya kuyulara kışın kar doldurur, yaz sıcaklarında eriyen karın suyunu içerek serinlerlermiş. Makedonyalı divan şairlerinden Dürrî, böyle bir kar deposu bulunan Cüllâbî mahlasıyla şiirler yazan birinden temmuz sıcağında bir beyit yazarak kar ister. Buradaki 'kar'ı 'karı' olarak düşündürmek şairin nüktedanlığını göstermektedir:

Bize Cüllâbî gel ihsân-ı tâm it
Karundan isterüz in'âm-ı 'âm it /Dürrî (Nureski, 2006: 46)
Gel Cüllâbî bize tam (bir) iyilik et. Karından isteriz, herkese ikram et.
Cüllâbî ise hizmetçisine Dürrî'ye kar vermesini emrederken diğer taraftan muhatabına bir beyitle cevap verir:

Yüzine urmuş olur idi karı

Müşkil idi virmeyeydi karı /Cüllâbî (Nureski, 2006: 47)

Karı yüzüne vurmuş olurdu. Kar vermeseydi (durumu) zor idi.

9.5. Bâkî ile Emrî

Bâkî Divanı'nın sonunda özellikle Emrî'ye yönelik müstehcen ifadeli örnekler görülmektedir. Bunlardan iki tanesinde Emrî'nin aile durumu işlenmektedir. Bunların ilkinde Emrî'nin giyim kuşama eleştirilirken boynuzlu olduğu ifade edilmektedir:

Geydügün eski püski şol kapaman

Kotan mı bilmez in yâ hod bogası

Geyicek Emriyâ olursın anı

Boynuzu egri bir geyik bogası /Bâkî (Küçük, 1994: 444)

Şu giydiğin eski püskü hırka büyük saban mı yoksa (onun) kendi boğası? Ey Emrî! Onu giyince eğri boynuzlu bir geyik boğası olursun.

Bâkî bir başka şiirde; Emrî'nin hanımının hiç evde durmayıp çok gezmesini ve bu esnada evde yalnız kalan Emrî'nin bekâr gibi kendi işini kendinin yapmasını işler:

Emrî'nün inen avreti hiç evde oturmaz

Ol bilüp ider hizmetini kendü eliyle

Oğlancuğı yestehliyicek kalkar o miskîn

Kendüsi siler bo.ını saçı sakalıyla /Bâkî (Küçük, 1994: 444-445)

Emrî'nin hanımı evde hiç oturmaz (hep gezer). Emrî kendi işlerini kendi yapar. Oğlancığı tuvalete gitse o zavallı kalkar, bo.ını saçı sakalıyla kendisi siler.

Kendisi hakkında hakaret derecesinde şiirler söylenen Emrî'nin divanında ise Bâkî'ye yönelik herhangi bir şiir tespit edilememiştir. Bununla birlikte İskender Pala, Edirne hakkında Emrî'ye ait bir kıt'a paylaşmıştır. Bu kıt'a şehre yönelik latifeler kısmında kaydedilecektir.

9.6. Behiştî ile Küşeyrî

Kar ile karı kelimelerinin ses benzerliğine dayalı bir latife de Behiştî ile Küşeyrî arasında geçmektedir. Eğlence meclislerinden ve latife yapmaktan hoşlanan Behiştî bir gün Küşeyrî ile gezerken onun kar suyu biriktirdiği kuyusundan tarafa giderler. Dolayısıyla Behiştî yoldaşından kar ister:

Harâretten meded öldük Küşeyrî

Bize in'âm-ı 'âm eyle karından /Behiştî (Aydemir, 2000: 21)

Küşeyrî, imdat! Sıcaktan öldük. Bize karından (biraz) ikram et.

10. Din ve Tarikat Noktasında

Şairler arasındaki latifeleşme bazen inanca yönelik olmaktadır. Şairin mahlası ve yaşayış tarzıyla bağlantılı olarak dini veya tarikatı hakkında çıkarımda bulunmaktadır. Bahsedilen din veya tarikata ait unsurlarla irtibat kurarak şair hicvedilmektedir.

10.1. Hayâlî ile Kandî

Kandî, Bursa'da şekercilikle uğraşmış ve bu mesleğinden dolayı şair Ahmet Paşa tarafından kendisine Kandî mahlas olarak verilmiştir. “Âşık Çelebi onun çok usta bir şekerci olup o devrin modası olduğu üzere şekerden kuş ve kedi gibi hayvan heykelleri, kale maketleri vb. yapmakta hünerli olduğunu bildirir (Şentürk, 2004: 239).” Kandî, İstanbul'a gelerek Sultan Beyazıt Camii avlusunda açtığı dükkânda mesleğine devam eder.

Edebî yönden ise tarih düşürmedeki ustalığından dolayı Müverrih Kandî diye şöhret olmuştur. “O yıllarda şair Hayâlî'ye ulûfe bağlanarak, bu şairin daha önce bağlı bulunduğu hayderî ve kalenderî tarikatının bir alâmeti olarak üzerinde taşıdığı ‘tavk’ denen halkaları ve ‘kullâb’ denen zincir kemeri çıkartmak zorunda kalması üzerine onun için biraz da müstehcen bir ima ile (Şentürk, 2004: 239)” aşağıdaki tarihi düşer:

Ey Hayâlî geçmez oldu halka /Kandî (Şentürk, 2004: 239)

Ey Hayâlî! Halka geçmez oldu.

Bu tarih mısraına öfkelenen Hayâlî, eteğine doldurduğu taşlarla Kandî'nin dükkânını basar ve şeker kavanozlarını paramparça ederek karşılık verir.

10.2. Makâlî ile Hayâlî

Devlet erkânı yanındaki itibarı sebebiyle Hayâlî'yi kıskanan bir hayli şair vardır. Bunlardan biri de 16. asır şairi Makâlî Mustafa Bey'dir. Makâlî, Osmanlı

Devleti'nde şiire değer verildiğini ve yetenekli şaire sahip çıktığını ifade ederken Hayâlî örneğini hatırlatır. Devletin benimsediği ehl-i sünnet akidesinin dışında olan ve Bâtınî bir yola süluk eden Hayderîlerden olan Hayâlî, devletin verdiği imkânla büyük şair olmuştur:

Şi'r ile kapunda bulsam n'ola 'âlî mertebe

Şi'r ile buldı Hayâlî Hayderiyken tavk -ı zer /Makâlî (Koyuncu, 2011: 309)

Kapında şiir (yazarak) yüksek mertebeye çıksam (buna) şaşılmaz. (Çünkü) Hayderî olan Hayâlî (senin yanında) altın gerdanlığı şiir ile buldu.

10.3. Yahyâ Bey ile Hayâlî

Aralarında büyük bir rekabet bulunan Yahyâ Bey ile Hayâlî arasındaki çekişmede Hayâlî'nin önceleri Kalenderî dervişleriyle dolaşması durumu da konu edilir. Yahyâ, rakibinin tarikat bağlantısına dikkat çekerek, onu bu özelliğiyle hicv eder. Kalenderîlikte fakirlik ve bekârlık yaşam ilkesidir. Yahyâ'nın ifadesine göre Hayâlî evlenmek isteyerek kuralları çiğnemek ister:

Ben erenler nacağyam ol ışıklar teberi

Ben savaş günü çeriyem ol hemân cerde ceri /Yahyâ (Şentürk, 2004: 356)

Ben erenlerin, o ise ışıkların baltasıdır. Savaş anında ben askerim o ise toplayıcılık yapan dilencidir.

Hayâlî sen 'acâ'ib karnapasın

Revâ mı ortadan 'avret alasın

Sana 'âlemde evlenmek düşer mi

Husûsen ki ışıklardan olasın /Yahyâ (Demir, 2001: 40)

Hayâlî sen (ne) acayip doymak bilmez bir (adam)sın. Ortadan hanım alman uygun mu? Özellikle de (hem) ışıklardan olmak (hem de) dünyada evlenmek sana yakışır m?

10.4. Visâlî ile Kâtip Şevkî

Sultan Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşayan Visâlî, hemen her şairin şiirini tenkit etmesi yönüyle meşhur olmuş. Bu duruma sinirlenen Kâtip Şevkî adında bir şair de bu özelliğinden dolayı Visâlî'yi hicveder. Yakın çevresinde Visâlî'nin sünnet olmadığı söylenmektedir. Asıl adı da İsa olduğu için Visâlî ile İsevîlik yani Hristiyanlık arasında ilgi kurulur:

Nâsih-i fenn-i beyân ya'ni Visâlî hazreti

San'at-ı şi'r içre öte ucudur devletsüzün

Şi'rin istemiş Necâtî'nün ki her yüzden boza

Himmet-i 'âlisini billâhi gör himmetsüzün

Şi'r içinde gayr-ı farziyyâtı 'arz eyler bize

Bu meseldür söylenür halk içre söz sünnetsüzün /Şevkî (Canım, 2000: 563; Seymen, 2008: 30, 75)

Güzel söz ilminin öğüt vereni yani Hazreti Visâlî, (aslında) şiir sanatında bilgisizliğin öbür adıdır. Allah için (şu) talihsiz tüm gücüyle uğraştığı şeyi görün: Necâtî'nin şiirini eleştirip her yerinden bozmak istemiş. Şiirle ilgili

olarak gereksiz şeyleri bize söyler (durur.) (Bunun yaptığına uyan bir) atasözünde; halk içinde söz sünnetsizin denilmektedir.

Meçhul başka bir şair bu konuya dâhil olur. Visâlî'nin sünnetli olduğunu belirterek o şeklen değil mânen Hristiyandır der:

Monla Visâlî hazreti 'Îsî degül 'Îsâyîdür

Dimen ana sünneti yok sünnetiyle Mûsâyîdür /Lâ (Canım, 2000: 563; Seymen, 2008: 75)

Molla Hazreti Visâlî İsa (gibi sünnetsiz) değil, ama (yine de) İsevidir. Ona sünnetsiz demeyin, (o bakımdan) Musa gibi sünnetlidir.

Kendisinin hem sünnetsizliği hem de Hristiyan olduğunun ileri sürülmesine kızan Visâlî ise böyle dedikodu çıkaranlara hodri meydan diyerek meydan okumaktadır:

Ehl-i sünnet mü'minüm ey bana sünnetsüz diyen

Göstereyin gel sana gör bâri şübhen kalmasun /Visâlî (Canım, 2000: 563; Seymen, 2008: 75)

Ey bana sünnetsiz diyen (hem de) sünnet ehli bir inanırım. Şübhen varsa gel sana göstereyim.

11. Şairin Mesleği Bakımından

Edebiyatımızda şairler birbirlerine laf atarken mesleklerine ve meslekteki yeteneğine, başarılı veya başarısızlığına da değinmişlerdir. Şairler, bu konudaki hicivlerle muhatabını zayıf düşürmeye çalışmaktadır.

11.1. Tâbî ile Nâbî

Divan şiirinin büyük şairlerinden Nâbî, baş muhasebecilik görevine atandığında oğlu Hayrullah Çelebi ve çalıştığı kalemdeki halifesi bu görevlendirmeden fayda görürler. Buna zamanın şairlerinden Tâbî bir beyitle işaret eder:

Egerçi oldu Nâbî mansıb ammâ

Fakat hayrı Kubûrî-zâde gördü /Tâbî (Çapan, 2005: 117)

Egerçi Nâbî makama oturdu ama (o makamın hayrını) Kubûrîzâde gördü.

Nâbî, görevini icra ederken oğlu ve diğer gençlerin yönlendirmeleri doğrultusunda hareket etmekle itham edilir. Tâbî'nin bu şiiri şöyledir:

Olmayalı Nâbiyâ hengâme-gîr-i Kıbtîyân

Lu'bdan kalmış koca ayıya dönmüşsün hemân

Seni oynatmak diler hayrına ebnâ-i zamân

N'ola olsa İbni Aydın nagme ile def-zenân /Tâbî (Çapan, 2005: 117)

Ey Nâbî! Sen Çingene oyuncusu olmayalı, oynamadan geri kalmış ihtiyar ayıya dönmüşsün. Zamane çocukları seni hayrına oynatmak ister. (Bu durumda) Aydınoğlu elinde def çalarak şarkı söylese nolur?

11.2. Zâtî ile Hevâyî

Zâtî, Hevâyî mahlaslı Mürekkepçi Memi'nin dükkânına mürekkep almaya gider. O esnada Kîr-i Har adında genç bir kâtip de mürekkep almaya

gelir. Mürekkepçi Memi, gence mürekkebin iyi yani koyu kısmından, Zâtî'ye ise kalitesiz yani üstte kalmış sulu kısmından doldurur. Bu duruma sinirlenen Zâtî duygularını şiirle ifade eder:

Mürekkepçi Memi bilsem senün ol Kîr-i har nendür

Ana turdun koyı virdün bana döndün durı virdün /Zâtî (Çavuşoğlu, 1970: 8; Pala, Tarihsiz: 6)

Mürekkepçi Memi! Bir bilsem Kîr-i Har senin neyin olur. Durdun ona koyu verdin, (tam tersine) bana döndün duru verdin.

11.3. Sürûrî ile Vehbî

Sünbülzâde Vehbî Zağra'da naip iken Sürûrî de onun maiyetinde bulunmuş. Zağralılar, Kırım hanı Şahin Giray'ın idam edilmesi kararında kadı olarak görev alması sebebiyle Sünbülzâde Vehbî'yi maiyetiyle birlikte hapse atmışlar (Horata, 2009: 132). Bir müddet sonra Sürûrî'yi serbest bırakmışlar. Bu duruma şiir yoluyla açıklama getiren Sürûrî, şiirinde dolaylı olarak Vehbî'nin suçlu olduğunu iddia etmektedir:

Kodular hapse, sizinle beni de ey Vehbî

Ağlaşrdık, silerek çeşmimizi yağlık ile

Çünkü yokdur günehim, işte vilâyetli beni,

Geldi kurtarmaya, siz burada kalın sağlık ile /Sürûrî (Pala, Tarihsiz: 22)

Ey Vehbî! Seninle beni de hapse attılar. Mendil ile gözlerimizi silerek ağlaşrdık. Halk, benim suçsuz olduğumu (anlayarak) beni kurtarmaya geldi. Siz burada sağlıcakla kalın.

11.4. Nef'î ile Bahsî ve Nâdirî

Bahsî şehre hâkim olur. Onun yaptığı işlerden memnun olmayan Nef'î, Bahsî'yi eleştirirken başka bir şair Nâdirî'ye de laf atar:

Sana Bahsî Efendi sad tahsîn

Görmedim bir senin gibi dâver

Olalı şehre yine sen hâkim

Kahpelik Nâdirî tahallus eyler /Nef'î (Pala, Tarihsiz: 12)

Bahsî Efendi sana yüz(lerce) alkış. Senin gibi insaflı bir hâkim görmedim. Sen şehre hâkim olalı, kahpelik mahlas olarak Nâdirî'yi kullanır.

11.5. Sun'î ile Tâli'î

Sun'î bir müddet Tâli'î ve Necâtî Bey'le aynı yerde çalışır. Sun'î terfi etmek ister. Fakat Tali'î kendisine yardımcı olmaz. Burada Tâli'î kinayeli olarak kısmet anlamında kullanılmaktadır. Söylediği beyitten Necâtî Bey'in yardım edebileceği anlaşılmaktadır:

Sun'î kulunu tîz onarurdu Necâtî Beg

İllâ n'idem ki Tâli'î itmez mu'âvenet /Sun'î (Canım, 2000: 359; İpekten, 1996: 186)

Necâtî Bey, kölesi Sun'î'yi çabuk onarırdı. Fakat Tâli'î yardım etmez.

Sun'î'yi böyle nekbete düşüren
Diyeyüm mi anı ki ol niredür

Rûy-ı bahtı anun da âlemde
Tâli'î yüzi gibi kapkaradur /Sun'î (Canım, 2000: 359)

Sun'î'yi böyle talihsizliğe düşüren(in ne olduğunu) diyeyim mi? Dünyada onun bahtının yüzü Tâli'î'nin yüzü gibi kapkaradır.

11.6. Ârifî ile İbni Kemâl

Kemâlpaşazâde, Osmanlı'nın büyük âlimlerinden olup şeyhülislamlık yapmıştır. Bu görevi gereği verdiği fetvalarda teferruata girmeden “Uygun olur ya da olmaz.” gibi kısa cevaplar verir, devamında da “Doğrusunu Allah bilir.” anlamında “Allahu a'lem” dermiş. Ârifî, fetvalardaki bu üslubu latife yoluyla ele alır:

İmâm-ı dîn ü millet a'nî müftî
Ki yokdur ana benzer ehl-i âdem
Şu denlü ihtisâr eyler cevâbı
Olur olmaz yazar Allâhu a'lem /Ârifî (Canım, 2000: 381)

Dinin ve milletin imamı yani müftü ki onun gibi bir insan yoktur. Cevabı o kadar kısa verir (ki); (sadece) olur (veya) olmaz yazar, (bir de) doğrusunu Allah bilir.

11.7. Sükûnî ile Nâbî

Musahip Paşa'nın yanında kethüdalık görevinde bulunan Nâbî, bir gün azl edilir. Bu görevden alma olayını haklı gören Sükûnî mahlaslı bir şair, Nâbî'yi hicveder. Tamamı on beyit olan bu hicviyenin ilk iki beyti şöyledir:

Merhabâ ey Nâbî-i çingâne-i âbişt-gulâm
Ey rezâletle be-nâm u vey mezellet-ihtişâm

Râfîzî mezheb katırcı meşreb ü kıbtî-revîş
Fâsık-ı bî-dîn erâzil-i tab' u nikbet-irtisâm /Sükûnî (Çapan, 2005: 283)

Merhaba ey gizli köle, çingene Nâbî! Ey rezillikle ve hakirlikle nam salmış (Nâbî)! Rafizi mezhepli, katırcı meşrepli, Çingene yürüyüşlü, dinsiz günâhkâr, rezil huylu ve düşkün görünüşlü...

11.8. Basîrî ile Müeyyedzâde

Amasyalı şairlerden Abdurrahman Çelebi “Müeyyedzâde” unvanıyla bilinmektedir. Kazaskerlik başta olmak üzere önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. Mesleği gereği vazifesini yerine getirirken çok da merhametli hareket etmediğini Basîrî'nin beytinden dolayı olarak anlıyoruz. Şair, sevgilisinin merhametsizliğini ifade ederken onu Müeyyedzâde ile kıyaslamaktadır. Böylece Müeyyedzâde'ye yönelik bir eleştiri de ortaya çıkmaktadır:

Mansıb-ı hüsnin dirîg eyler bu ben üftâdeden
Dilberüm bî-rahmrek olmuş Mü'eyyed-zâdeden /Basîrî (Kartal, 2006: 17)
Güzelliğinin makamını bu düşkün (kölesinden) esirger. Sevgilim,

Müeyyedzâde'den daha merhametsiz olmuş.

11.9. Sırrî ile Safâyî

Üsküdarlı Sırrî, tezkire yazarı Safâyî'nin defter emini oluşunu şöyle ifade eder:

Didi utarid gel gör belâyı

Defter emîni oldı Safâyî /Sırrî (Çapan, 2005: 9)

Merkür gezege ni gel gör belayı (ki) Safâyî defter emini oldu.

11.10. Basîrî ile Nasûhî

Nasûhî'nin attar dükkânı vardır. Burada ilaç hazırlaya hazırlaya zamanla hekim olmuştur. Dükkânı aynı zamanda şairlerin uğrak yeridir. Basîrî, muhatabı ve onun dükkânı için şöyle der:

Kim ki bîmâr-hâneye girdi

Eceli geldi kabz-ı rûh etdi

Her kim içdi Nasûhî şerbetini

Sihhate tevbe-i nasûh etti /Basîrî (İpekten, 1996: 242)

Kim ki hastaneye geldiyse ecel ruhunu aldı. Nasûhî şerbetinden içenler, sağlıklı olmaya nasuh tevbesi etti.

11.11. İshak Çelebi ile Amrî

“Amrî, İshak Çelebi'ye bir mektup göndererek kadılığın üstünlüğünü, rahatlığını ve kazancının bolluğunu ballandıra ballandıra anlatarak Çelebi'yi kendi mesleğine girmeğe tahrik eder. Fakat İshak Çelebi şu kıt'ayı göndererek cevap verir (Çavuşoğlu, 1970: 5):”

Tâlib-i medrese cem'iyet-i yârân eyler

Dört gün haftada bir beğ gibi divân eyler

Da'vî faslında efendi gün olur kadîler

Togruyu şöyle koyup eğriye bühtân eyler /İshak (Çavuşoğlu, 1970: 5)

Medresenin taliplisi dostlarını bir araya toplar. Bir bey gibi haftada dört gün toplantı yapar. Dava esnasında gün olur ki kadılar, doğruyu bırakır eğriye de iftira ederler.

11.12. Kâtip ile Müftü Sâdık Mehmet

Bu başlıktaki iki şairin de mahlaslarından ziyade meslekleri latife konusu yapılmıştır. Kâtip, müftüye hitaben yazdığı bir yazıda yanlış saygı ifadesi kullanır. Semâhatlû yazması gerekirken mekrümetlû yazar (Pakalın, 1983: 522; Aktan, 1995: 169). Böylece şiir atışmaları şiirler başlar. Bu şiirlerin birer bendi şöyledir:

Öyle bir sâde müderris değiliz nıhririz

Aksakallu hocayız ilm-ü hünerde pîriz

Akl-ü nakli biliriz muktedir-i takririz

Yapmışız Hazret-i Kur'an'a mufassal tefsir

Mekrûmetlû yazılır mu bize ey kıl-k-i debîr

/Müftü Sâdık Mehmet

(Levend, 1984: 537)

Öyle sıradan bir müderris değil, âlimiz. İlim ve yetenekte tecrübeli, aksakallı hocayız. Aklî ve naklî (bilimleri) biliriz, (onları) anlatmaya gücümüz yeter. Hazret-i Kur'ân'ı teferruatlı bir şekilde açıklayan tefsir yapmışız. Ey kâtibin kalemi bize mekrümetlû yazılır mı?

Olma gel âdi müderris nıhrîr ol

Nazar-ı cümle-i insanda velev iksir ol

Bu kemâlât ile de muktedir-üt-tefsir ol

İdemezsin yine da'va-yı fazilet takrir

Mekrûmetlû sana yetmez mi sanursun ey pîr /Kâtip (Levend, 1984: 537)

(Tamam) sıradan bir müderris olma, âlim ol. İstersen cümle insanların gözünde her şeyi altına dönüştürebilecek madde ol. Bu olgunluğunla da (Kur'ân'ı) teferruatlı bir şekilde açıklayacak güçte ol. Yine de (başkalarından daha) faziletli olduğu iddiasında bulunamazsın. Mekrûmetlû diye yazılmak sana yetmez mi ey ihtiyar!

Mekrûmetli diye hitap edilen müderrislerin tezyif edilmesine alınan üçüncü bir şahıs yani başka bir müftü de olaya dâhil olarak meslektaşına çıkışır. Buraya ikinci bendini aldığımız şiirde; sen kendi meslektaşların arasında böyle ayırım yaparken, bu meslekten olmayan kâtibin âlimlere hitap tarzına şaşmamak gerekir, demektedir:

İlm-ü irfân ile etrafa da şöretgîriz

Nezd-i sâdâta makbul-i vezîr ü mîriz

Hüsn-i ta'bir ile çün muktedir-üt-takririz

Lîk hâsidlere sor müstahik-ı tekdiriz

Bizi mâdâme ki hemcinsimiz eyler tahkîr

Mekrûmetlû yazar elbet bize ol kilik-i debîr /Müftü Mehmet Fevzi

(Levend, 1984: 538)

İlim ve irfan ile etrafta şöretimiz vardır. Ulu kişilerin, vezirlerin ve valilerin yanında makbulüz. Güzel bir ifadeyle yazmaya yetenekliyiz. Fakat kıskanç kişilere göre ayıplanmaya lâyıktız. Bizi mâdem hemcinsimiz (bile) kötüler(se); elbette kâtibin kalemi bize mekrûmetlû yazar.

12. Şehre Yönelik

Bu başlık altında incelenebilecek sadece iki örnek tespit edilmiştir. Bunlar, bir şairin herhangi bir şehri hicvetmesi üzerine o şehirdeki başka şairlerin şehirlerini savunma amacıyla yazdıkları cevaplardır.

12.1. Sâgarî ile Refikî ve Nasrî

Edirne'nin selinden, çamurundan bıkan Refikî, şehir hakkında bir beyit söyler:

İlâhî lutf idüp kurtar bizi bu şehri-bâtıldan

Kişi anı ne seyr itsün geçilmez âb ile gilden /Refikî (Canım, 2000: 294)

İlâhî! Bizi bu boş şehirden lutfunla kurtar. (Yoksa) selden, çamurdan geçilmez, insan onu niye seyretsün?

Yaşadığı şehrin böylesine hicvedilmesine dayanamayan Sâgarî, cevaben Refikî'ye ağır hakaretler içeren aşağıdaki şiiri yazar:

Ey Edrine yine seni hicv itdi bir döneğ
Adı Refikî kesmege burnın bıçak gerek

Fâzıl olana kuyruğı yok bir eşek didün
Ey bî-hayâ bu tavr ile sensün eşek ne şek

Kaht oldı Edrine diyü itme şikâyeti
Ey mâze-har ki gam yeme boldur saman kepek /Sâgarî (Canım, 2000:
294)

Ey Edrine! Seni bir döneğ hicvetti. Refikî adlı (o kişinin) burnunu kesmeye bıçak gerek. Faziletli olana kuyruksuz eşek dedin. Ey hayâsız! Şüphesiz bu tavrın ile eşek sensin. Edirne’de kılık oldu diye şikâyet etme. Ey mezeci! Sen tasalanma (senin için) saman ve kepek bol (miktarında vardır).

Nasrî mahlaslı başka bir şair de aynı konuda Refikî’yi şöyle hicveder:
Şu kim şeytân gibi eyler şikâyet âb ile gilden
Yüzine yellen anun aslı oddur hazz ider yelden /Nasrî (Canım, 2000: 294)
Şeytan gibi sudan ve topraktan şikâyet eden şu (kişi)nin yüzüne yellen
(çünkü) onun aslı ateştir (dolayısıyla) yelden hoşlanır.

12.2. Emrî ile Bâkî

Bâkî’nin Edirne’de bulunduğu dönemde “Bir gün Emrî, Mecdî, Dimetokalı Deli Kerîm gibi şairler onun şerefine bir ziyafet tertip etmişler (Pala, Tarihsiz: 10).” Şairler devamlı Edirne’yi methedip durmuşlar. Bâkî’ye de şehrimizi nasıl buldunuz diye sormuşlar. Bâkî cevaben; “Doğrusu Cennet gibi bir yer; ama içinde âdem yok.” der. Bu söze alınan Emrî, daha sonra şöyle bir kıt’a söyler:

Alaca karga gibi dil bilirsin
Kara tavuk gibi bülbül olursun
Yiyicek Emrî’nin ağacın ammâ
Ağustos böceği gibi solursun /Emrî (Pala, Tarihsiz: 10).

Alaca karga gibi dil bilirsin, kara tavuk gibi bülbül olursun. Ama Emrî’nin ağacını yiyince Ağustos böceği gibi solursun.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatında bazen düşmanlık, kıskançlık gibi menfi duygularla bazen de sadece şakalaşma ve hoş vakit geçirme düşüncesiyle şairlerin birbirleriyle atıştıkları görülmektedir. Bu atışmalarda, araç olarak daha çok şiir kullanılırken bazen de düzyazı tercih edilmiştir. Aynı şekilde şairlerin şair olmayan kişilere yönelik hicivleri de günümüze ulaşmıştır. Bu makalede sadece şairlerin şairlere şiir diliyle yaptıkları latifeler incelenmiştir. Yüze yakın örnek kendi içinde sınıflandırılarak alt başlıklar hâlinde okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Klasik Türk Edebiyatının aynı zamanda gerçek hayatı yansıttığına dikkat çekmesi bakımından; bazen müstehcen ifadeler bulunan örneklere de yer verilmiştir.

Kaynakça

- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim ve GÜÇLÜ, Ayla (204). *Gaziantep Meşhurları*, Ankara.
- AÇA, Mehmet, GÖKALP, Haluk ve KOCAKAPLAN, İsa (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul.
- AKKUŞ, Metin (1993). *Nef'i Divanı*, Ankara.
- AKKUŞ, Metin (1998). *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara.
- AKTAN, Ali (1995). *Osmanlı Paleografyası ve Siyasi Yazışmalar*, İstanbul.
- ARSLAN, Mehmet (2004). *Antepli Aynî Divanı*, İstanbul.
- ARSLAN, Mehmet (2005). *Bursalı İffet Divanı*, İstanbul.
- AWAD İBRAHİM, Mohamed L (2010). *Ferîdî ve Divânı*, İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2000). *Behiştî Divanı*, Ankara.
- BAYRAM, Yavuz (2005). “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin “Şair”e ve “İlham”a Dair Görüşleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Güz, S. 18, Niğde, s. 31-68.
- BAYRAM, Yavuz (2008). *Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Padişah Bir Şair: Adli Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî [Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Divânının Tenkidli Metni]*, Amasya.
- BİLKAN, Ali Fuat (1998). *Nâbî Hikmet- Şair- Tarih*, Ankara.
- CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü 'ş-Şu'arâ ve Tabsuratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- CANIM, Rıdvan (2010). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara.
- COŞKUN, Menderes (2007). *Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit*, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1970). *Zâtî'nin Letâyifi*, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1979). *Amrî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul.
- ÇAPAN, Pervin (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî 'Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr' İnceleme- Metin- İndeks*, Ankara.
- ÇİPAN, Mustafa (2003). *Fasih Divanı İnceleme- Tenkitli Metin*, İstanbul.
- DEMİR, Hiclâl (2001). *Çağlarını Eleştiren Divan Şairleri: Hayretî - Usûlî – Hayâlî*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2011). *Bursalı Rahmî ve Divânı*, İstanbul.
- EREN, Abdullah (2009). “Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Y. 1, S. 2/1, Temmuz, s. 28-44.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1987). *Molla Lutfî*, Ankara.
- GÜFTA, Hüseyin (2000). *Erzurumlu Şair Hâzık Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, İstanbul.
- HAKVERDİOĞLU, Metin (1998). *Mihri Hatun Divanı (İnceleme-Metin)*, Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- HORATA, Osman (2009). *Has Bahçede Hazan Vakti XVII. Yüzyıl Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Ankara.
- İNCE, Adnan (2005). *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ- Sâlim Efendi*, Ankara.
- İPEKTEN, Hâluk (1996). *Türk Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul.
- İSEN, Mustafa ve BİLKAN, Ali Fuat (1997). *Sultan Şairler*, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1998). *Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt*, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1999). *Latîfî Tezkiresi*, Ankara.

- KALKIŞIM, Muhsin (1994). *Şeyh Gâlib Divanı*, Ankara.
- KARTAL, Ahmet (2006). *Basîri ve Türkçe Şiirleri*, Ankara.
- KAVRUK, Hasan (2001). *Şeyhülislam Yahyâ Divânı*, Ankara.
- KOYUNCU, Fatih (2011). “Alaşehirli Makâlî Mustafa Bey ve Mecmualardaki Bazı Şiirleri”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, Manisa, Ekim, s. 303-324.
- KURNAZ, Cemâl ve TATCI, Mustafa (2001). *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Divânı Tenkitli Basım*, Ankara.
- Lâmi’î-zâde Abdullah Çelebi (1997). *Lâtifeler*, (Haz. Yaşar Çalışkan), İstanbul.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Remizler- Mazmunlar ve Meşhumlar*, İstanbul.
- MENGİ, Mine (1995). *Mesihî Divanı*, Ankara.
- NURESKİ, Dzuneis (2006). *Tezkirelere Göre Bugünkü Makedonya Şehirlerinden Yetişen Divan Şairleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2011). *Şeyhi Harnâme*, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul.
- PALA, İskender (Tarihsiz). *Güldeste*, Ankara.
- PALA, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara.
- SEYEMEN, Emine (2008). *Sehî Bey ve Latîfî Tezkirelerinde İstitrâd*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- SHERIDAN, Michael D. (2011). “Nüh Felekte Bir Zelzele: Nef’î'nin Siham-ı Kaza'sında Yergisel Söylem”, *Çukurova Üniversitesi Prof.Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana, 20-22 Ekim, s. 186-202.
- SOLMAZ, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme- Metin)*, Ankara.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer (2012). *Kilisli Ebû Bekir Vahid Divançesi*, Konya.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2004). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihat (1999). *Hayâlî Divanı*, Ankara.
- TAŞ, Hakan (2008). “Deli Birâder Gazâlî[Ö.1535?]'nin Elif-Nâme'si”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2, Spring, p. 642-652.
- TEZCAN, Esmâ (2004). *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TUĞLUK, İbrahim Halil (2009). “Bir Mecmuada Bâkî, Nev’î (Yahya) ve Nef’î İle İlgili Bazı Latifeler”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2, Winter, p. 1025-1031.
- YILDIRIM, Ali (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara.
- YILDIZ, Âlim (2003). “Divan Edebiyatında Fenâyî Mahlaslı Şairler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII/1, Sivas, s. 345-355.
- YILDIZ, Fatih (2011). “Hiciv Oklarına Çekilen Kılıç: Nef’î'nin Ölümü”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, S. 1/2, s. 276-290.

